БУХЫ ОРОНУУДАЙ ПРОЛЕТАРИНАР, НЭГЭДЭГТЫ!

40-дэхи жэлээ гарана

БУРЯАД ҮНЭН

КПСС-эй Буряадай обкомой, Улаан-Үдын горкомой, Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй орган

№ 94 (10155) | 1963 оной апрелиин 20, суббото | Сэн 2 мүнгэн

...мышленностиин, ба-
...транспортын хүдэл-
...шэд! Үйлэдбэриие
...дээрэнь оньһожо-
...ы, автомадаар зэб-
...ы, наука, техникын
...ануудые, түрүү дүй
...ие үйлэдбэридэ зо-
...оор нэбтэрүүлэгты!

(1963 оной Майн 1-дэ зорюулжа КПСС-эй ЦК-гай гаргаһан уряануудhaa)

...най промышленность ... оной 1 кварталда

...Министрнүүдэй Соведэй дэргэдэхи ...Статистическэ Управлениин мэдээсэл

...ностиимнай хүдэлмэришэд КПСС-эй ЦК-гай ...умэй шиидхэбэринүүдые бодото дээрэнь бэе... тэмсэн, 1963 оной нэгэдэхи кварталай түсэ... ...гаар дүүргэбэ. Энээн тухай СССР-эй Мини... ...едэй дэргэдэхи Центральна Статистическэ ...дээсэл соо хэлэгдэнэ.

...а продукци үйлэдбэрилхэ нэгэдэхи кварта... ...процент дүүргэгдэһэн байна.

...ндо жэлэй энэ үеынхитэй сасуулхада, про... ...бэриин хэмжээн 8,2 процентээр ургаа.

...та химическэ промышленностиин продукци ...7 процент ургаа, тэрэ тоодо синтетическэ да... ...ластмасса — 23 процент, хара болон үнгэтэ ...9 процент, түлишын болон энергетическэ ...ин — 9 процент, машина бүтээлгэ ба металл ...продукци — 13 процент, тэрэ тоодо хүдөө ...нуудые бүтээлгэ — 19 процент, барилгын ма... ...аргадаг промышленностьда — 7 процент, ой мо... ...й болон модо болбосоруулгын промышлен... ...ент, хүнгэн промышленностиин, культурна ...рэгсэлнүүдые үйлэдбэрилгэ — 3 процент, эдеэ ...енностьда — 6 процент, тэрэ тоодо загаһа ба... ...т дээшэлээ.

...республиканууд валовой продукци үйлэдбэ... ...а түсэбөө, мүн гол шухала эд хэрэгсэлнүүдэй ...дүүргэһэн байна.

...дээсэл соо нэгэдэхи кварталай туршада про... ...шухала продукцинуудай үйлэдбэрилэгдэһэн ...д харуулагдана. Тусхайлбал, 14,1 миллион ...йлуулагдаа, булад — 19,5 миллион тонно, ...миллион тонно, буладаар хэгдэһэн хоолой — ...етр, түмэрэй руда — 32,7 миллион тонно, ...лион тонно, газ — 23,7 миллиард кубометр, ...миллион тонно, электрын элшэ хүсэн — 95,9 ...ватт-час, минеральна үтэгжүүлгэ — 4,6 мил... ...дбэрилэгдөө, түмэр отолдог 44,5 мянган ста... ...автомобиль, 78,7 мянган трактор, таряа ху... ...ан комбайн, кукуруза хуряаха 7,3 мянган ком... ...раха 1,7 мянган машина, 4,4 мянган экска... ...эн, цемент — 14,9 миллион тонно, пумаажан ...ард дүрбэлжэн метр, нооһон бүд — 119 мил... ...метр, лён бүд — 129 миллион дүрбэлжэн ...д — 200 миллион дүрбэлжэн метр, арһан гу... ...он паар, оёмол хубсаһан — 2,5 миллиард тү... ...приёмник болон радиоло — 1030 мянган хэһэг, ...мянган хэһэг, холодильник — 221 мянган хэ... ...гдөө, гүрэнэй нөөсэһөө абтаһан мяхан — 868 ...алай тоһон (гүрэнэй нөөсэһөө) — 92,6 мянган ...деэн (һүн дээрэ оруулжа тоолоходо) — 2,1 ...абтагдаа.

...ургахатай хамта нёдондо жэлэйхитэй са... ...м, булад хайлуулха, хабсаргагдамал түмэр... ...иин саарһа, культурна ажаһуудалай зарим ...лэдбэрилхэ түсэб дүүргэгдээгүй гэжэ ЦСУ-... ...о тэмдэглэгдэнэ.

...ость дээрэ ажалай бүтээсэ нёдондо жэлэй ...айхиһаа 5,4 процент дээшэлээ гэхэ гү, али ...өөр хараалагдаһанһаа дээгүүр болоо. Гэ... ...редприятинууд продукци үйлэдбэрилхэ, ажа... ...эшэлүүлхэ ба продукциин өөрынь үные хям... ...дээ дүүргэжэ шадаагүй.

(ТАСС).

...голой сэрэгэй делегаци Москва ерэбэ

...апрелиин 18. ...-эй Обороны ...тскэ Союзай ...Малиновкиин ...голой сэрэгэй ...най хэрэгээр ...ва ерэбэ. МНР-эй арадай армиин хэрэгүүдэй талаар министр, Монголой арадай армиин главнокомандалагша генерал-полковник Ж. Лхагвасурэн энэ делегацие толгойлно.

ҺААЛИШАДАЙ МҮРЫСӨӨНДЭ ОРОЛСОГТЫ!

ҮНЕЭН БҮРИҺӨӨ ҮДЭРТӨӨ—15 ЛИТР ҺҮ

Республикын түрүү һаалишадай үүсхэл уряае Баргажанай Баян гол нютагай һаалишад үнэн зүрхэнһөө дэмжэнэ

Энэ жэлэй эхилһэнһээ хойшо олонхи ажахынуудта үнеэдэй һү шэмэ ёһоор нэмээгүй, илангаяа гүрэндэ һү худалдаха кварталай түсэб уялгын дүүргэгдээгүй байһанда тон ехээр һанаагаа зобожо, энэ гээгдэлые усадхахын тула юу хэхэ тухай республикын түрүү һаалишадай үнэн зүрхэнһөө бөшэһэн бэшэг газетэнүүдтэ толилогдоо.

Һаяшаг Баргажанай үйлэдбэриин управлениин Баян гол нютагай Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозой үүлтэртэ малай фермынхид энэ бэшэгтэй тон анхаралтайгаар танилсаад, түрүү һаалишадай үүсхэл, уряае бүримүһэн дэмжэжэ, дээшэлүүлэгдэһэн уялга абаа. Эндэхи һаалишад, малшад түрэл республикынгаа 40 жэлэй ойн хүндэлэлдэ дэлгэрһэн социалис мүрысөөндэ эдэбхитэйгээр оролсон, **гүрэндэ һү худалдаха хахад жэлэйнгээ түсэб июниин 26-да сүм дүүргэжэ, бүхыдөө 5680 центнер һү тушааха зорилго табяа. Ондоогоор хэлэбэл, 5 һара 26 хоногой туршада үнеэн бүриһөө дунда зэргээр 1400 литрһээ бага бэшэ һү һаахын тула тэмсэхэ юм.**

Фермын зарим түрүү һаалишад бүришье ехэ уялга абанхай. Жэшээнь, колхозой үнинэй, шадамар бэрхэ, оролдосотой шударгы һаалишадай нэгэн Сындэма Дашиева, мүн Сэсэг Доржиева, залуу басаган Мария Гилязева гэгшэд энэ үе соо даажа байһан үнеэн бүриһөө 1900 литрһээ доошо бэшэ һү һааха байһанаа баталаар мэдүүлээ.

— Нээрээшье бидэ һаалишад, мантай зэргэлжэ шахуу ажалладаг малшад, гахайшад, шубуушадһаа яахадаа гээгдэхэ болоо зонбибди. Юунһээ дутаабибди. Сагаан эдеэн хэшэгэй дэлбэрхэ булагай эхин манайл гарта ха юм. Энэ бидэнэй хэшээл оролдолго, үнэн шударгы ажалһаа дулдыдаха байна бшуу. Тиимэһээ муугаар хүдэлжэ үдэр үнгэргөөд лэ, һанаа амархан ябажа шадахагүйбди,—гэжэ тус фермын һаалишан, СССР-эй Верховно Соведэй депутат Санжима Бальжинова сэдьхэлээ хүдэлгэн хэлэнэ.

Үнэхөөрөө тэдэнэй хэжэ байһан ажал хэлэһэн үгэ хоёрынь алгасанагүй. Баян голой һаалишад жэлэй эхинһээ хойшо үнеэдэйнгээ һү шэмые эрид дээшэлүүлхын тула ехэхэн оролдолго гаргаа, мүнөөшье гаргана. Һү һааха, гүрэндэ худалдаха кварталайнгаа түсэб болзорһоонь урид дүүргэд, үйлэдбэриин управлени, парткомой дамжуулгын Улаан тугта хүртөө. Апрелиин гараһанһаашье хойшо һү һаалинь үдэрһөө үдэртэ дээшэлнэ.

— Мүнөө үнеэднай эгээл олоороо тугаллажа байна. Гол түлэб май һарын гаратар тэдэмнай булта түрэжэ дүүрэхэ юм. Жэлэй хоёрдохи, гурбадахи кварталда һү ехээр һааха арга боломжо гүйсэд бии. **Һаянай үдэртөө үнеэн бүриһөө дунда зэргээр 10—12 литр һүн алгадгүй һаагдана.** Иигээд хүхэ ногооной гаратар малайнгаа харууһа, тэжээлые улам һайнаар эмхидхэжэ, **үнеэн бүриһөө 13—15 литрһээ бага бэшэ һү һаахын түлөө тэмсэнэбди,** — гэжэ гүүртые даагша Б. Ринчино хөөрэнэ.

Фермынхид малайнгаа харууһа, тэжээлые зоотехническэ заабариин ёһоор эмхидхэжэ, зүбөөр һаахын түлөө оролдоно. Үнеэдтэ бага зэргэ үбһэ, силос, мүн дэбтээжэ буйлуулһан һолоомо эдюулээд, һаагдаһан һүнэйнь зэргээр талха тарянай зүйл үгэлсэжэ, үдэртөө 3-4 дахин һаана. Илангаяа үнеэдэй хүхэ дэлэн угааха, аршаха, эльбэхэ, нидхэрхэ гуримые гон наринаар сахидаг болоо. Һүүлэй хоёр һарын туршада синтетическэ мочевинэ гэдэгые талха тарянай зүйлөөр гү, али бурдуугтай һайса холёод худхаад малдаа эдюулжэ, эрхим үрэ дүн түйлана.

— Мочевинэ гэжэ сагаан порошок бусад тэжээлдэ зүбөөр холижо үнеэдтэ эдюулхэдэ һү шэмэнь хараа байса дээшэлнэ. Гадна энээнэй ашаар үнеэдэй һүн һураггүй үдхэн, тоһолиг болоно гэжэ бидэ һайн ойлгообди. Жэшээнь, энээнһээ урагша тиимэ тэжээл эдеэгүй байхадаа үнеэдэймнай һүнэй тоһолиг оройдоол 3,5 процент болошо һэн. Харин мүнөө тэрэмнай 3,9—4 процентдэ хүрэжэ байна,—гэжэ һаалишан С. Дашиева мочевинэ гэдэгые ехэл магтан хэлэнэ.

Һааһан һүнэй өөрынь үнэ сэнгые хямдаруулхын тула фермэдэ үнеэдые оньһон аргаар һааха «ёлочко» түхэлэй түхеэрэлгэ тодхогдожо байнхай.

В. Седунов,
«Баргузинская правда» газетын хүдэлмэрилэгшэ.

Баргажанай һаалишад «һү һааха, гүрэндэ худалдаха хахад жэлэйнгээ түсэб болзорһоо урид дүүргэхын түлөө» гэһэн республикын түрүү һаалишадай уряа бэшэгые халуунаар дэмжэнэд. Зураг дээрэ (зүүн гарһаа): Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозой эрхим һаалишад Александра Гармаева, Сындэма Дашиева, Баргажанай совхозой түрүү һаалишан Пелагея Кожевина. М. НАМЖИЛОВАЙ фото.

Түрүү һаалишадай дүй дүршэлһөө

ҺҮ ЕХЭЭР ҺААХЫН ТҮЛӨӨ ИИГЭЖЭ ТЭМСЭНЭБДИ

(Һаалишан Анастасия Николаевна ВОРОНЦОВАГАЙ хүдэлмэриин дүй дүршэлһөө)

Үнгэрэгшэ жэлэй эхиндэ Хяагтын үйлэдбэриин управлениин Тельманэй нэрэмжэтэ колхозой Дунда Бүхэнэй фермын һаалишан Анастасия Николаевна Воронцова үнеэн бүриһөө 2200 литр һү һааха уялга абаад, «Һү һаалгаяа дээшэлүүлхын түлөө социалис мүрысөө дэлгэрүүлэе» гэжэ колхозой һаалишадые уряалаа һэн.

Абаһан уялгаяа амжалтатайгаар дүүргэхын тула үнеэдээ зүбөөр эдеэлүүлжэ, наукын түйлалтануудые, түрүүшүүлэй дүй дүршэлые, колхозойнгоо, фермынгээ доторой арга боломжые шаламараар хэрэглэн ажаллажа, нилээд ехэ амжалта түйлаа. Жэшээнь, нүхэр Воронцова 1962 ондо үнеэн бүриһөө 2300 гаран литр һү һаажа, колхоз соогоо түрүү һуури эзэлээ.

Мүн энэ жэлдэшье һайнаар ажаллана. Мүнөө жэлэй нэгэдэхи кварталай туршада Анастасия Николаевна үнеэн бүриһөө 730 литр һү һаагаа.

ТУГАЛЛАХА ҮНЕЭДЫЕ ХАРУУҺАЛГА

Үнеэдые зүбөөр шэргээхэ, шэргээд байха үедэнь зүбөөр, һайнаар эдеэлүүлхэ гээшэ ехэ удха шанартай,—гэжэ Анастасия Николаевна хэлэдэг.

Үнеэдэйнгээ урда жэлнүүдтэ хэды шэнээн һү үгэдэг байһыень, хүгшэн залууень, тарган туранхайень харалсажа, тугаллахаһаань урид 60—70 үдэр соо шэргээдэг заншалтай. Нүхэр Воронцова тугаллаха үнеэдээ 5-6 хоногой турша соо шэргээжэ дүүргэнэ. Һү ехэтэй зарим үнеэдые даалхаажа, 10-аад хоног соо шэргээдэг юм.

Шэргээһэнэйнгээ һүүлдэ 5-7 хоногой үнгэрхэлөөр үнеэндэ тэжээлэйнь хүсэд нормо үгэжэ эхилдэг. Тугаллаха үнеэн шэргээд ябаха үедөө сүүдхэ соо дунда зэргээр тэжээлэй 7 единицэ хүрэтэр хоол эдижэ байдаг. Иигэжэ һайнаар эдеэлүүлэгдэһэн үнеэн тугаллаха үедөө хүсэ шадал һайнтай, хүсэд дэлэнтэйгээр түрэдэг.

Тугаллахаһаа 10—15 хоног урид үнеэндэ шэмэтэ тэжээл үгтэхээ болёод, ороохо таряанай зүйлнүүдэй нормо хахадтаа хүрэтэр хороогдодог, тиигээд һүүлшын долоон хоног соо гансал һайхан үбһэн үгтэдэг.

ҺААМХАЙ ҮНЕЭДЫЕ ХАРУУҺАЛГА, ЭДЕЭЛҮҮЛГЭ

Түрэхэ үнеэдынь тугаллахаһаа долоон хоног урид түрэлгын таһалгада оруулагдана. Тугаллаһан үнеэндээ түрүүшынь 10 хоног соо һайхан үбһэ эдюулжэ байгаад, нэгэ адли сагта, үдэрэй 3-4 дахин һаадаг юм. Һая тугаллаһан үнеэн энэ үедөө бүлеэдхэгдэһэн уһа уужа байдаг. Үнеэнэй тугаллаһанай һүүлдэ 6-7 хоногой үнгэрэмсөөр шэмэтэ тэжээл үгэжэ захалаад, 12—14 хоноһон хойнонь концентрат үгэлсэн, хүсэд нормоорнь эдеэлүүлдэг байна. Үнеэнэй һү үгэлгээ дээшэлүүлхэ бүри тэжээлэйнь нормые ехэдхэжэл, ехэдхэжэл байдаг. «Һү ехээр һаахын тула үнеэе һайнаар эдеэлүүлхэ, һайнаар һааханаа гадна, тэжээлыень уридшалан бэлдэхэ — дабһалха, буйлуулха, үнеэн бүхэнэй тэнхэй тамирые харалсажа, элдэб тэжээл холихо шухала» гэжэ Анастасия Николаевна хэлэдэг.

Энэ зорилгоор ороохо таряа шэрүүнээр татаад, амтаруулжа үнеэдтэ үгэдэг. Зунай сагта һая сабшагдаһан ногоо, зелёнко үнеэдтээ эдюулнэ. Үбэлдөө үнеэд силос болон тэжээлэй корнеплодуудые дуран соогоо эдижэ байдаг.

ХҮДЭЛМЭРИИН ҮДЭРЭЙ ГУРИМ САХИЛГА

Энэ фермэдэ мал эдеэлүүлхэ, уһалха, һааха, шэбхэ шабааһыень арилгаха хүдэлмэри гуримшуулагдаһан нэгэ сагта үнгэргэгдэжэ байдаг. Юуб гэхэдэ, үнеэе ондо ондоо сагта һаагаа, уһалаа, эдеэлүүлээ һаа, һү үгэлтээ эрид хороодог юм. Үглөөнэй һаалгын һүүлээр үнеэдтэ нэмэлтэ тэжээл болгон концентрат үгтэдэг. Үнеэд тэжээлээ эдижэ дууһамсаараа бэлшээридэ гарана. Тиигээд хоёр часай турша соо адуулганда ябуулагдана. Энэ үедэнь үнеэдэй байдаг хашаа хорёонуудые сэбэрлээд, кормушканууд соонь һолоомо, зелёнко гэхэ мэтын тэжээл, концентрат хээд байдаг юм.

Нүхэр Воронцова, мүн фермын бусадшье һаалишад үнеэдээ ээлжээ ээлжээгээр, ямар үнеэн ямар үнеэнэй хойноһоо һаагдадаг байгааб—тэрэ ээлжээень наринаар сахижа һаадаг. Анастасия Николаевна эгээ һү ехэтэй үнеэнһээ захалжа һаадаг. Үнеэд өөһэд өөһэдынгөө ээлжээ хүлеэжэ һуранхай, эдеэлжэ байдаг юм. Харин заримдаа алдуу боложо, һэлгүүлээд һаажархёо һаа, хүлеэжэ байһан үнеэн тоггожо ядадаг, тиигээд һү багаар үгэдэг юм» гэжэ нүхэр Воронцова хөөрэнэ.

В. Жигжитов.

...к шадар болоһон тулалдаанай 20 жэлэй ойдо

...апрелиин 18. (...). Немецко-... ...мтарагшадтай ...болоһон агуу... ...й 20 жэлэй ой ...зун гүйсэхэеэ ...ой номой хэблэл энэ ойдо зорюулан, хэдэ хэдэн ном, плакадуудые хэблэн гаргахань.

Курск болон Белгород шадар болоһон шанга тулалдаанда өөһэдыгөө мүнхэжүүлһэн хүнүүд тухай «Геройнууд ба баатаршалганууд» гэһэн номой сборник хэблэлдэ бэлэдхэгдээ. Тэрэ ном соо бэшэгдэһэн лётчик А. Горовец, танкист В. Шаландин, артиллерист А. Деревянко гэгшэд тухай хүнүүд һонирхолтойгоор уншаха байна. Тэдэнэр тус бүридөө нэгэ болоһон тулалдаанда үзэгдөөгүй баатаршалга гараһан: Горовец дайсанай 9 самолёт үгы хэһэн, Шаландин — танк буудадаг 3 буу, дайсанай 40 шахуу сэрэгүүдые, гансаараа үлэһэн артиллерист Деревянко фашистнуудай «Тигр» гэжэ тон ехэ 3 танк хюдан һалгааһан байна.

Тэрэшэлэн Белгород шадар болоһон тулалдаанда хабаадалсаһан хүнүүдэй бэшэһэн дурдалгануудтай ном хэблэлһээ гарахаяа байна.

...Р-эй Верховно Соведэй Президиумэй Указ

...Чиркиниие Буряадай АССР-эй Верховно ...Президиумэй Хүндэлэлэй грамотаар шагнаха тухай

...һэнтэйнь, 30 ...байһантайнь ...медицинын ...ат, Буряадай ...институдай доцент нүхэр Федор Андреевич **Чиркиниие** Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Хүндэлэлэй грамотаар шагнаха.

...АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ А. ХАХАЛОВ.

...АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Секретарь Л. САБУРОВ.

...Соведүүдэй байшан.
...апрелиин 19.

Түрүүшын 600 га борнойлогдоо

Мүльһэн дуулгата Саяан уулын орой дээгүүр саһанай ялархань тодоор харагдана.

Гэбэшье, Түнхэнэй нуга, дайдаар хабарай халуун амисхал ерэжэ, хүн бүхэниие ажалай амжалтада уряална. Наранай элшэ үдэрһөө үдэртэ улам шангаар шаража, газарай хүрьһэн улам гүнзэгырэн гэдэнэ.

«Восточные Саяны» колхозой механизаторнууд долоон жэлэйнгээ табадахи жэлдэ үндэр баян ургаса ургуулжа, хуряахын тула бүхы арга боломжоёо элсүүлэн, эршэтэй шударгыгаар ажаллажа байнхай. Эдэ үдэрнүүдтэ колхозой поли дээгүүр трактор агтын нишэ тиишээ һүндэлхэнь харагдадаг болонхой.

Мүнөө эндэ таряан ажалай бригада бүхэн өөһэдынгөө поли дээрэ гаража, намарай паар борнойлно.

Колхозой механизаторнууд үдэрэй дулаание һамбаашалан, газарай шииг нойто бариха даабаряа үлүүлэн дүүргэнэд. Жэшээнь, 1-дэхи отделениин дүй дүршэл ехэтэй түрүү механизатор Б. Ж. Хамнуев Хүшуун гэжэ поли дээрэ 200 га паар борнойлжо дүүргээ.

2-дохи отделениин механизаторнууд Сороковиков, Пантелеев гэгшэд 250 га паар борнойлоо. Баһа 3-дахи отделенидэ 150 га гэхэ гү, али энэ колхоздо бүхыдөө 600 га намарай паар борнойлогдоо. Мүн хүршэ «Сибиряк» колхозой механизаторнууд газараа борнойлжо эхилһээр үнинэй.

С. Ардуев.

Тарилгадаа бэлэн гэхээр аад...

Колхозоймнай хабтагай үргэн тариалан дээгүүр оньһон хүсэтэ трактор, машинануудай үдэр һүнигүй хүнхинэлдэжэ, эршэтэ халуун ажалай эхилхэ саг бүришье газаа оробо.

Манай Дүтэлүүр нютагай «Коммунизмын зам» колхозойхид (Зэдын үйлэдбэриин управлени) хабарайнгаа тарилгада муу бэшээр бэлдэжэ байна. Артелиин инженер-механик нүхэр Гонгоровой хүтэлбэрилдэг механизаторнууд трактор, машина болон бусад зэмсэгүүдээ һайн шанартайгаар заһабарилаад, полевой станайнгаа хажууда абаашажа табинхай.

Эдэ үдэрнүүдтэ механизаторнууд тариалан дээрээ, илангаяа кукурузын газарта, наг шэбхэ зөөжэ, ехэл тухагүй хүдэлнэ. Эндэ трактористнууд Буда Бадархаев, Василий Гармаев, мүн наг шэбхэ ашадаг, буулгадаг хүдэлмэришэд Дондок Доржиев, Долгор Замбалаева, Жамса Шагдуров гэгшэд бүтээсэ ехэтэйгээр ажаллана. Тиихэдэ зарим механизаторнууд полевой станайнгаа гэр байрые дулаалжа, үүдэ, сонхо, пеэшэн гэхэ мэтыень һайнаар заһабарилна, түлишэ түлеэ зөөнэ. Мүн хэдэн хүн ургаса хуряалгын техникэ заһабарилжа эхилэнхэй.

— Тарилгадаа гол түлэб бэлдэнхэйбди. Теэд полевой стандамнай зайн галай гэрэл оруулагдаадүй. Энээн тушаа колхозой правлени, парткомдо жэлһээ жэлдэ нэгэнтэ бэшэ хэлэһэн, хэлсэгдэһэн байха. Тиигэбэшье, мүнөө хүрэтэр полевой станда зайн гэрэлгүй,— гэжэ инженер нүхэр Гонгоров гомдолоо хэлэнэ.

Нээрээшье эндэ колхозой түбһөө хахад модо үлүүтэйхэн газарта байдаг полевой стан хүрэтэр утаһа татахаар хэдэн арбаад столб зоохо хэрэгтэй. Энэнь тархишье барагтайхан юумэл даа. Теэд байгша ондошье механизаторнууд баһал харанхы полевой станда байрлаха баатай болохонь ха.

С. Шагдуров,
колхозой гэшүүн, хүдөө бэшэгшэ.

АЖАЛАЙ ЭМХИДХЭЛЫЕ УЛАМ ҺАЙЖАРУУЛХЫН ТҮ

Эрдэм ухаанай туйлалта, түрүү дүй дүршэл шудалалгын хүдөө ажахын аридай университет Мухар-Шэбэрэй аймагта хоёр жэл хүдэлөөд, үнгэрэгшэ жэлэй март һарада программаяа дүүргээ бэлэй. Эндэ һураггшад һуралсалаа саашадань үргэлжэлүүлхын тула тус университедэй һуури дээрэ олониитын хүсөөр хүдөө ажахын эрдэм ухаа шэнжэлэлгын институт байгуулһан юм. Һаяхан апрель һарын эхеэр аймагай түбтэ, колхоз, совхозуудай хүтэлбэрилэгшэд, хүдөө ажахын мэргэжэлтэд, ажалай түрүүшүүл, партийна, советскэ, профсоюзай, комсомолой эмхи зургаануудай, үйлэдбэриин управлениин хүдэлмэрилэгшэд сугларжа, республикын хүдөө ажахын институдай багшанартай хамта научно-экономическа конференци үнгэргөө. Тиихэдээ тэдэнэр «Ажахын һалбари бүхэндэ ажахын тоосооной гурим нэбтэрүүлжэ, ажалай түлбэрниие абтаһан продукциинь хэмжээгээр түлэгдэдэг болоһоной дүй дүршэл», мүн «Мүнөө жэлэй эрхэ байдалда шэнисэ, горох, саахарай свёкло, тэжээлэй бобы, кукуруза тариха агротехникэ» гэһэн хоёр асуудал зүбшэн хэлсээ. Түрүүшын асуудалаар «Эрдэм» совхозой директор, экономикын эрдэмэй кандидат Ц. ДОРЖИЕВ, «Знамя Ленина» колхозой түрүүлэгшэ Ц. СЕМЕНОВ, хоёрдохи асуудалаар Суулгын совхозой, «Заганский», XXI партсъездын нэрэмжэтэ колхозуудай главна агрономууд И. ПЕРЕВАЛОВ, С. ХАМНИГАНОВ, И. КАЗАНЦЕВ гэгшэд элидхэлнүүдые хэээ. Экономическэ конференциин материал доро толилогдобо.

ОРООҺО ТАРЯА, ТЭЖЭЭЛ ҮЙЛЭДБЭРИЛДЭГ ТУСХАЙ БРИГАДАНУУД

«Эрдэм» совхоз олон һалбаритай томохон ажахы мүн. Гол һалбаринь мал ажал. Совхоз 46 мянган эдлүүриин, тэрэ тоодо 17 мянган тарялангай газартай. Тэрэнэйнгээ 14 мянган гектарта орооһото болон тэжээлэй ургамалнуудые тарина. Бүхы малай тоо толгой 50 мянга тухай. Һүүлэй хэдэн жэл удаагаар совхоз гүрэндэ олзо доход оруулангүй, үри ехэтэйгээр ажахын жэлнүүдые үнгэргэдэг һэн. Үшар имэһээ ниитын баялиг — газар тарялангаа ашатайгаар хэрэглэжэ, адууһа малдаа бардам хүрэхэ үбһэ тэжээл бэлдэхэ, хүдөө ажахын продуктнуудые бүри ехээр абадаг болохо арга боломжо, хэрэглэгдээгүй нөөсэнүүдээ элирүүлхэ зорилго совхозойхидой урда табигдаа. Тиигэбэл хахалагдадаг газарай 100 га бүридэ 75 центнер, эдлүүриин бусад газарай 100 гектар бүриһөө 16 центнер үүсэлэгдэһэн мяха ойрын жэлнүүдтэ абадаг болохо гэһэн зорилтые шиидхэхэ арга боломжо дүүрэн бии.

Партиин табиһан энэ эрилтые бэелүүлхын тула совхозой хүдэлмэришэд нэн түрүүн Н. С. Хрущевой заабариин ёһоор газар тарялангаа эзэтэй болгожо, ажахын һалбари бүхэндэ орооһо таряа, һү, мяха, нооһо абаха мэргэжэлтэй тусхай бригада, звенонуудые эмхидхэжэ ороо. Ажалай эмхидхэлэй орёо бэрхэтэй энэ хүдэлмэри нэгэ-хоёр жэлэй турша соо тон наринаар бэелүүлэгдэхэ хэрэг бэшэ ааб даа. Ажабайдалай олохон жэлэй дүй дүршэл, үйлэдбэриин үрэ дүнгөөр элирүүлэгдэхэ. Тиибэшье «Эрдэм» совхоздо энэ талаар һүүлэй хоёр жэлэй туршада зарим тэды юумэн хэгдэжэ захалаа.

Таряан ажал хараябди. Энээнһээ урда жэлнүүдтэ ниитын баялиг болохо газар тарялан тракторна таряан ажалай бригадада ёһын тэдыдэ даалгагдадаг байгаа. Үшар имэһээ газар ямаршье эзэгүй, тэрэнэй хойноһоо харууһалха, үтэгжүүлхэ хүдэлмэри хэгдэдэггүйһөө гадна, агротехникэ мүртэйгөөр сахигдадаггүй байгаа. Энээнһээ уламжалан орооһо таряанай, үбһэ хулһанай ургаса дээшэлдэггүй, харин жэл бүри уруугаа орожо захалаа. Энээндэ шалтаг бэдэрхэдээ ажахын хүтэлбэрилэгшэд, бригадирнууд бороо хура ороногүй, ган гасууртай жэл болоо, байгаали зэмэтэй гэһэн үндэһэ баримтагүй али олон шалтаг урдаа барижа, бэеэ үмөөрдэг байгаа. Эдэ дутагдалһаа гарахын тула совхозой хүдэлмэришэд тракторна таряан ажалай бригадануудай орондо **орооһото, тэжээлэй ургамалнуудые тариха, тэрэнээ харууһалха, хуряаха мэргэжэлтэй 18 хүнүүдһээ бүридэһэн тусхай бригадануудые эмхидхээд, ажахын тоосооной гуримда оруулаа. Ажалайнь түлбэри абтаһан продукциинь хэмжээгээр түлэгдэдэг болоо.** Тиимэ дүрбэн бригаданууд байгуулагдаа һэн. Ажахын тоосоондо ороһон бригаданууд тарилга хэхэ газараа үтэгжүүлхэ, элдүүрилхэ, тариха, ургасын хойноһоо харууһалха, хуряаха гэхэ мэтэ бүхы ажалаа өөһэдынгөө хүсөөр, бар хүдэлмэри хэрэглэнгүй машина, техникын хүсөөр хэнэ. Бригада бүхэндэ 2,5—3 мянган гектар газар үгтэжэ, га бүриһөө хэды шэнээн ургаса хуряахаб, хэды шэнээн ажал, хүсэ зөөри гаргашалхаб гэһэн түсэб-даабари үгтэнэ. Хэһэн хүдэлмэриингөө зэргээр зохёон байгуулагдаһан түлбэриин ёһоор бригадын гэшүүд жэлэй турша соо салин хүлһөө абана. Тиигээд ургасаа хуряаһанай һүүлээр түсэбэй дүүргэлтын үндэһөөр абалитай гү, али үритэй гү гэһэн шэнэ тоосоон хэгдэнэ. Тиимэ болохолоороо бригадынхид абтаһан продукциингаа хэмжээгээр салин хүлһөө абадаг болоно. Ургасын ехээр хуряагдабал, ажалай гаргашын бага байбал, механизатор бүхэнэй олзо доход дээшэлнэ бшуу. Таряан ажал дээрэ хүдэлэгшэд үнгэрэгшэ жэлдэ 39 мянган түхэриг нэмэлтэ түлбэри абаа.

Эмхидхэлэй имэ хүдэлмэри хэһэнэй хажуугаар совхозойхид партиин ЦК-гай мартын Пленумэй шиидхэбэри бэелүүлэн, газар тарялангаа зүбөөр хубаарилжа, шадаал һаа га бүриһөө тэжээлэй ехэ единицэ үгэдэг ургамалнуудые тариха гэжэ хараалаа. Ургаса багаар үгэдэг обёос, ногоон һолоомоной талмай нилээд хороогдожо, шэниисэ, горох, тэжээлэй бобы, кукуруза ехээр таригдаа һэн. Хэрбээ 1961 ондо 5200 гектарта орооһото ургамал таригдаһан һаа, үнгэрэгшэ жэлдэ тэрэнь 8,5 мянган гектар хүрэтэр үргэдхэгдөө. Тэрэ тоодо шэниисэ 4080 гектар, кукуруза 1332 гектар, горох 245 га хуряагдаа. Үнгэрэгшэ жэлдэ эдэ бүхы хубилалта таряан ажалда хэгдэһэнэй үрэ дүн ямар байгааб гэхэдэ, хэрбээ 1961 ондо хахалагдадаг газарай га бүриһөө миин 6,9 центнер тэжээлэй единицын хэмжээтэй гэхэ гү, али бүхыдөө 110 мянган центнер тэжээлэй единицын хэмжээнэй ургаса хуряагдаһан байбал, **1962 ондо тарялангай газарай га бүриһөө 13 центнерһээ дээшэ тэжээлэй единицын хэмжээнэй ургаса абтаа. Бүхыдөө 210 мянган центнер тэжээлэй единицын хараатай ургаса хуряагдаа. Энэ дүн юу харуулнаб гэхэдэ, ажалай эмхидхэлгые шэнээр байгуулһанай аша үрэ эли тодо болоно. Совхоз гүрэндэ 50852 центнер гэхэ гү, али хахалагдадаг газарай га бүриһөө 19,2 пүүд орооһо таряа худалдажа, жэлэйнгээ түсэб хоёр дахин үлүүлэн дүүргэбэ.** Гадна мүнөө жэлэй тарилгада хэрэглэгдэхэ үрэһэ хүрэнгэ, адууһа малдаа эдюулхэ талха таряа бардам хүрэхөөр хаажа абаа. Тиигэжэ гүрэнһөө концентрат эрихэеэ болёо. Центнер орооһонойнь үнэ сэн 2,66 түхэригтэ болоо. 1961 ондо 5 түхэриг 16 мүнгэтэ болоһон юм. Тиихэдэ Корнаковой эрхилдэг 2-дохи отделенидэ центнер орооһонойнь үнэ сэн 1 түхэриг 90 мүнгэтэ болоо.

Абтаһан продукциин өөрынь үнэ хямдаруулхын, ажалай бүтээсые улам дээшэлүүлхын, гектар бүриһөө бүри ехэ орооһо таряа хуряахын, ниитынгээ һүрэг малые тэжээлээр хүсэд хангахын тула совхозойхид түрүүшынгээ жэлдэ туйлаһан амжалтаараа һанаагаа амараагүй, эмхидхэлэй хүдэлмэри улам нарижуулхын хойноһоо оролдоно. Юуб гэхэдэ, механизаторнуудай хэһэн хүдэлмэриин дүн гаргалгада үшөөл дутуу дунданууд бии байһаар. Тиимэһээ машина, техникэ бүхэндэ туд тудтань тусхай карточка бии болгоо. Тэндэнь трактор бүхэн хэды гектар зөөлэн хахалалга хээб, хэды шэнээн түлишэ, запасной часть гаргашалааб гэжэ тодоор бэшэгдэжэ байха.

Мүнөө жэлдэ совхозой механизаторнууд 700 гектар шэнэ, залуут газар ашаглажа, орооһото ургамал тариха газараа 1600 гектараар үргэдхэжэ, бүхыдөө 10010 гектарта тарилга хэхэ гэһэн социалис уялга абаа. Эхэ оронойнгоо амбаарта 300 мянган пүүд орооһо таряа худалдахаар шиидээ. Мүнөө хабарай тарилгада бэлэдхэл түлэг дундаа ябажа байна.

АЖАХЫН ТООСООН — АМЖАЛТЫН ТҮЛХЮУР

Мал ажал эрхилхэ талаар мүн лэ нилээд хубилалта хэгдээ. Тосхон, һууриин, жалга, түбөө бүхэндэ таража һуудаг жэжэ божо һаалиин фермэ, отаранууд томодхогдожо, нэгэ шэглэл мэргэжэлтэй үйлэдбэриин бригада, фермэнүүд байгуулагдаа. Урдань байһан һү һаалиин жэжэхэн 10 фермэнүүдые томодхоод, туд тудтаа 300—350 толгой үнеэтэй һаалиин 6 фермэ болгоо. Тэдэнэр гансал һү ехээр һааха зорилготой. Мүн залуу малые шахан таргалуулжа, гүрэндэ хямда сэнтэй тарган мяха худалдахын тула совхозой 5 отделениин 2 отделенидэ энэ хүдэлмэри эрхилэгдэнэ. Мүн туғалнуудые баһал нигэжэ нэгэ газарта ехэ болгохо, шахаха ажал хэгдэнэ. Тиигэжэ үнеэдэй үүлтэр һайжаруулха хэрэг шиидхэгдэжэ захалаа. Һалбари бүхэниие нэгэ шэглэлтэйгээр мэргэжүүлэнгүй һү, мяха, нооһо, орооһо таряа болон хүдөө ажахын бусад продуктнууд элбэг дэлбэгээр абтахагүй. Гүрэндэ худалдагдаха мал харууһалһан хүн бүхэн малайнгаа толгой бүриин шэгнүүрые тэды шэгнүүртэй болгоод, тэдыдэ бэлэдхэлэй пунктда тушааха гэһэн түсэб даабаритайгаар ажаллана. Малаа харадаг хүнүүд сооһоо хэн нэгэниинь ахалагшаар томилогдодог. Жэшээнь, үнгэрэгшэ жэлдэ гүрэндэ худалдаһан мал бүхэнэй амидын шэгнүүр дундаа зэргээр 306 килограмм шэгнүүртэй болоо. Тиихэдээ урда жэлнүүдтэ бүхы худалдаһан малай 9 процент тарган гэһэн сэгнэлтэтэйгээр абтадаг һаа, нёдондо тэрэнь 33 процент болоо.

Хахалагдадаг газарай 100 га бүридэ 75 центнер, эдлүүриин бусад газарай 100 гектар бүхэндэ 16 центнер мяха абадаг болохо нэгэдэхи шатын дабаае ойрын жэлнүүдтэ бэелүүлхэ хэрэгтэ түргэн удэсэтэй, томо болосотой гахай олоор үсхэбэрилхэ тушаа совхоздо горитой ажал ябуулагдана. Эндэ бүхы гахайнуудаа шэнэ, түрүү цеховой аргаар харууһалдаг болонхой. Мүн искусственна үрэжүүлгэ республика соогоо түрүүлэн хэрэглээ. Мүнөө жэлдэ 8 мянган поршоонхо абахаар хараална. Үнгэрэгшэ жэлдэ эхэ гахай бүриһөө 20 поршоонхо абажа, бүтэн бүлеэнээр түлжүүлээ. Мүнөө совхоз 3500 толгой гахайтай, 5200 эбэртэ бодо малтай, 48 мянган хонитой. Тэдэнэйнь 1800-ниинь үнеэн, 21 мянган эхэ хонид. Бүхы хүдэлмэришэ зониинь 110 хүн. Ажал хүдэлмэринь ехэ даа.

Хонин һүрэгөөрөө «Эрдэм» совхоз управлени соогоо түрүүшүүлэй нэгэндэ тоологдодог. Хонин ажал эрхилэлгэдэ мүн лэ эмхидхэлэй ехэ юумэн хэгдээ. Жэжэ божо 30 отаранууд томодхогдожо, ажахын тоосоото хонишодой 12 бригада байгуулагдаа.

Имэ бригаданууд ямараар эмхидхэгдэнхэйб гэһэн асуудалда Социалис Ажалай Герой Б. Доржиевагай даадаг бригадын жэшээ дээрэһээ харюусахада болохо. Тэрэнэй бригадынхид 3,5 мянган эхэ хони, 2 мянга тухай түлгэ харууһална. Хэды шэнээн үбһэ тэжээл хонидтоо бэлэдхээб, хэды центнер мяха, нооһо абахаб, тиихэдээ ажал, салинда хэды шэнээн мүнгэ зөөри гаргашалхаб гэһэн түсэб бригадын үмэнэ табигданхай. Имэ болохолоороо хэрбээ урдань гансал хониндай толгой бүтэн байгуужан гэһэн бодолтойгоор хонишод ажалдаа хандадаг һаа, ажахын тоосоондо ороходоо тэдэнэр мүнөө шадаал һаа, ажал хүсэ зөөри багаар гаргашалжа, ехэ нооһо, мяха абаха гэжэ оролдодог болоо. Балдама Доржиевагай бригадынхид үнгэрэгшэ жэлдэ өөһэдынгөө хүсөөр 4285 центнер һайхан үбһэ, хонин бүридэ 1,5 центнер хүртэхөөр кукурузын силос бэлэдхэжэ абаад, үбэлэй хүйтэниие, хабарай хагсууе ямаршье ядаралгүйгөөр үнгэргэжэ байна. Үгтэһэн сабшалангаа һайнаар үтэгжүүлжэ, саг соонь уһалһанай ашаар хэзээ хэзээнэйхиһээ ехэ ургаса абаа. Гектарай 15,8 центнер үбһэ хуряагаа. Энэнь урзанда жэлэйхидэ орходоо 2,5 дахин ехэ болоно. **Центнер нооһонойнь өөрынь үнэ 16 түхэригтэ болоод, гүрэндэ 40 түхэригөөр худалдагдаа. 100 га бүриһөө 97 центнер мяха абаа.**

Хүдөө ажахын гол продуктнуудые үйлэдбэрилхэ мэргэжэл шэглэлтэйгээр ажахын һалбари бүхэниие эмхидхэхэдэ, ажал, зөөри бага гаргашатайгаар мал, таряан ажалай ашаг шэмэ абалга нилээд дээшэлхэ болоно. Ажахын тоосооной эгээ һайн аша үрэнь юуб гэхэдэ, ниитын баялиг — газар тарялан эзэтэй боложо, аша үрэтэйгөөр ашаглагдана. Урда жэлнүүдэйхидэ орходоо үбһэ тэжээл бэлэдхэлгэ 2—2,5 дахин дээшэлээ.

Һаалиин фермэ, отарануудые томодхоод, һү, мяха, нооһо үйлэдбэрилхэ мэргэжэл шэглэлтэй болгоходо, мал ажалдахи хүшэр хүндэ хүдэлмэри оньһожоруулха хэрэгтэ үргэн зам нээгдэнэ. **Совхозой 5 отделениин үйлэдбэриин шэнжэ шанар ямар гуримаар байгуулагданхайб гэбэл, 3 отделенидэнь хонин һүрэг, һү, мяханай бодо мал үсхэбэрилхэ, нүгөөдэ хоёрынь тус тустаа** гахайн мяха абаха, һү һаали эрхилхэ мэргэжэлтэйгээр байгуулагданхай.

АЖАЛАЙ ТҮЛБЭРИ АБТАҺАН ПРОДУКЦИИН ХЭМЖЭЭГЭЭР

Ажалай түлбэри абтаһан продукциин хэмжээгээр түлэгдэнэ. Хэды шэнээн нооһо хайшалааб, түл хэдые түлжүүлжэ абааб, хонидой амидын шэгнүүр хэр ехээр нэмээжэ шадааб гэһэн гурбан дүнгэй үндэһөөр хонишодой салин хүлһэн түлэгдэхэ юм. Хонишон бүхэнэй жэлэй эсэстэ үритэжэ байхагүйн тула даб дээрэ үдэрэйнь салин хүлһэ 2,60—2,70 түхэригөөр түлэгдэнэ. Ахалагша хонишон бусадтаа орходоо 20 процентээр дээшэ абадаг. Хонишодтой жэлдээ гурба дахин тоосоон хэгдэнэ: түрүүн хурьгадаа эхэһээнь һалгаахадань, хоёрдохёо хонидоо хайшалжа, нооһоёо гүрэндэ худалдахадань, гурбадахяа — ажахын жэлэй дүн гаргахада тоосоо хэнэ.

Эбэртэ бодо малда ябагшадай ажалай түлбэри һүн, түл абалга, амидын шэгнүүр нэмээһэнэйнь хэмжээгээр тоологдодог. Мал ажалда ябагшадай ажалай түлбэри жэлэй дүрбэн сагта тон адли байдаггүй. Зунайхида орходоо үбэлдөө мал харууһалхань бэрхэтэй бшуу. Жэшээнь, зундаа центнер һүнэй түлөө һаалишадай 2,10 түхэриг түлэгдэдэг һаа, үбэлдөө тэрэнь 4 түхэригтэ болоно. Һаалишад зунай сагта бага салин абадаг болоһохо гэжэ айха юумэ үгы. Тэдэнэр үбһэ, тэжээл бэлэдхэхэ хүдэлмэридэ хабаадалсана. Центнер үбһэ хуряатаад байхада нэгэ түхэриг түлэгдэнэ. Һубай, залуу мал харагшад шэгнүүрынь нэмээһэнэйнгээ түлөө түлбэреэ абахадаашье, үбэл, зундаа адли байхагүй.

Хүдэлмэришэдые материальна талаарнь урмашуулха, нэмэлтэ түлбэри түлэхэ тушаа совхозой дирекци, партком саг үргэлжэ һаналаа табина. Шэнэ, түрүү арга хэрэглэхые оролдодог. Мүнөө жэлэй түсэб табихадаа 100 түлгэнүүдһээ 90 хурьга абажа, түлжүүлбэлынь 90 түхэриг шагнал үгэхэ гэжэ тогтоогоо. Энэнь ямар удхатайб гэхэдэ, дүршэл ехэтэй үншэдэй хонишодые шадаал һаа, олон түл абаха хэрэгтэ урмашуулга болоно. Хэрбээ 85 хурьга абаа һаань 45 түхэрит, 70 һаань 30 түхэриг гэхэ мэтэ. Ажахын һалбари бүхэндэ урмашуулгын нэмэлтэ түлбэри зохёогдонхой.

Ажахын тоосоондо ороһон фермэ, бригадануудые даагшаар зоотехник, агроном мэргэжэлтэй хүнүүдые табиха хүдэлмэри совхоздо хэгдэжэ эхилээ. Жэшээнь, Хүсөөтын һү һаалиин фермынхид хэдэн жэл удаагаар ажалаа һайнаар эмхидхэжэ, продукци ехээр абажа шададаггүй, совхоз соогоо һүүл барижа ябадаг байгаа. Зоотехник мэргэжэлтэй Будаевые фермэ даагшаар томилходонь ажал хэрэг хараа байса урагшатай болоо. һү һаалишье дээшэлжэ, абтаһан продукциинь өөрынь үнэ сэн доошоо ороо. Энэ жэлэй түрүүшын кварталай дүн гаргахада бусад отделенинүүдтэ центнер һүнэй өөрынь үнын 25 түхэригтэ боложо байхада, Хүсөөтын фермэдэ миил 12 түхэригтэ болоо. Мүнөө фермэдэ 350 үнеэд тоологдоно. Жэлэй эсэстэ 450 толгой болохоор хараалагдана. Мэргэжэлтын салин хүлһэншье уруугаа ороогүй, харин абтаһан продукциин хэмжээгээр түлэдэг болоходо һураггүй дээшэлээ.

Дирекциин заседани контородо бэшэ, ямар нэгэн бригада, отделенинүүдтэ хүн зоной ажаллажа байһан газарта сэхэ үнгэргэгдэдэг болоо. Тиигэжэ дунда зиндаанай хүтэлбэрилэгшэд, эдэбхитэдые ажалһаань һамнаахаяа болигдоо.

Эдэ бүхы хэмжээ ябуулга «Эрдэм» совхоздо хоёр жэлэй туршада туршагдаа. Тиин аша үрэнь яһала һайн. Үнгэрэгшэ жэлдэ эдлүүриин газарай 100 га бүридэ 22 центнер мяха, 56 центнер һү, 2,2 центнер нооһо абаа. Энэнь 1961 онойхидо орходоо һураггүй ехэ болоно. Энээнһээ урда жэлнүүдтэ совхоз ажахын жэл бүхэниие гаргаша ехэтэйгээр үнгэргэдэг һаа, 1962 ониие түрүүшынхеэ олзо орошотойгоор дүүргээ. Бүхыдөө 46 мянган түхэригэй олзо доход оруулаа. Абтаһан продукциинь өөрынь үнэ бүхыдөө хараалагдаһан түсэбһөө 3,4 процентээр доошолжо, ажалай бүтээсэ нэгэ хүдэлмэришэн дээрэ тоолобол, 15 процентээр ехэ болоо. Мүн салин хүлһэнэй мүнгэн зөөри 209 мянган түхэригөөр алмагдаа.

Долоон жэлэй табадахи жэлдэ совхозой хүдэлмэришэд гүрэндэ 10500 центнер мяха, тэрэ тоодо 2160 центнер гахайн мяха, 22600 центнер һү, 1205 центнер нооһо, 200 мянган үндэгэ худалдаха гэһэн уялгаяа дүүргэхын тула эршэ хүсэеэ һуладхангүй ажаллана.

ЭЛДЭБ ЗИНДААНАЙ ТУШААЛ ДААГШАД ҮСӨӨЛЭГДЭНЭ

«Знамя Ленина» колхоз үйлэдбэриин управлени соогоо томохон аад, эгээл таруу һуудалтай ажахы. Түгэнэ голые зубшан утаашаа 80 гаран, хүндэлөөшөө 50-яад модоной оршон соо табан ехэ бригада һууринжанхай. Колхоз 29600 га эдлүүриин, тэрэ тоодо 8,8 гектар таряанай газартай. 860-аад хүдэлмэришэ хүн зонтой. Артелиин гол һалбаринь хонин ажал. Колхозой бүхы олзо доходой хахадынь шахуу хонин ажалһаа абтана. Тиимэһээ артелиин гэшүүд олзо ехэтэй энэ һалбаряа улам хүгжөөхын, эмхидхэлэй хүдэлмэри бүри һайжаруулхын хойноһоо саг үргэлжэ оролдожо байдаг. Хонишодынь бүлтэ ажахын тоосоондо оронхой. Мүнөө 30 мянган хонитой 16 бригада һайн үрэ дүнтэйгөөр үбэлжөөд, ондо орожо байна. Бригада бүхэн 6-7 хүнһөө бүридэнэ. Тэдэнэр 800—1200 эхэ хони, мүн хэдэн зуугаад түлгэ, эрьенүүдые харууһалхаһаа гадна, өөһэдынгөө хүсөөр үбһэ хулһа бэлэдхэнэ, үтэг буусаяа үтэгжүүлнэ, хоройлно, барилга хэнэ. Хонишод бүхыдөө үнгэрэгшэ жэлдэ 15 мянган центнер үбһэ бэлэдхээ. Ажалайнь түлбэри хэды шэнээн нооһо, мяха, түл абаһанһаань дулдыдадаг. Тиихэдээ ахалагша хонишон ажалһаа сүлөөлэгдэдэггүй. Тэрэнэй салин бригадын гэшүүдэй абадаг салин хүлһэнэй 5 процентыень абадаг. Энэ ямар ушарһаа тогтоогдооб гэбэл, отара бүхэнэй ажал хэрэгээр тэрэ үдэр бүри һонирхожо, дутуугаа усадхахын тула заабари заршам үгэжэ байхын тула иимээр байгуулагдаа. Бригадын гэшүүдэй салин нэгэ адли байдаггүй. Тэндэнь наряд бэшэгдэдэг. Тиихэлээрээ хүн бүхэн бэе бэедээ найдаад, ажалдаа хайша хэрэгээр хандахагүй болоно.

Колхознигуудые материальна талаарнь урмашуулга жэл бүри гуримшуулагдана. Мүнөө жэлдэ ямар байнаб гэбэл: 100 эхэ хонин бүриһөө 90-95 хурьга абаад, гарза хоролтогүйгөөр түлжүүлбэл, 20 түхэриг, 100-һаа 95—100 хурьга абаа һаань — 40 түхэриг. 100-һаа дээшэ абтаа һаань 80 түхэриг нэмэлтэ түлбэри үгтэхэ. Һаалишадта хэрбээ ямар нэгэн фермынхидэй һара соо түрүү һуури эзэлээ һаань, 15 түхэриг, нэгэ һаалишанай артель соогоо түрүү һуури эзэлбэлынь — 5 түхэриг нэмэлтэ түлбэри үгтэдэг.

Хүдөө ажахын продукт үйлэдбэрилгэдэ сэхэ хабаададаггүй, харин зарим нэгэл тушаал даһан, элдэб мэдээ, тоосоон дээрэ үнэтэ сагаа барадаг хүнүүдэй тоо үсөөрүүлжэ, үйлэдбэритэй нягта холбоотой, материальна баялиг бии болголгодо мэргэжэл шадабаряа, хүсэ шадалаа гаргахын тула артельдэ һүүлэй үедэ зарим тэды юумэн хэгдэнэ. Жэшээнь, һү һаалиин фермэ, гүүртэнүүдые даагшадай тушаал үгы болгогдожо, энэ хүдэлмэри ахалагша һаалишан гү, али үхэршэн дүүргэдэг болонхой. Мүн агрономуудые поли дээрэ ажалаа ябуулхынь тула тэдэнэртэ тракторна бригаданууды даалгаа. Тиигэжэ тракторна таряан ажалай бригаданууд бригадирнар трактористаар хүдэлдэг болоо. Тракторна парк звенонууд боложо хубаарилагдаахай. Звено бүхэндэ 5 трактор үгтэнхэй. Бригадир-механик звеное даагшаһаа трактористда юун дутанаб тэһэн захил абажа, тэрэниинь бүтээдэг гуримтай.

Эдэ бүхы хэмжээ ябуулга хэһэнэй ашаар элдэб тушаал дааһан хүнүүдэй тоо колхоздо 84-һөө 44 хүн болотороо үсөөн болоо. Энэ хүдэлмэри саашадаашье наринаар шалгагдажа, эмхидхэлэй хүдэлмэри соморболгохо тушаа юумэн хэгдэнэ. Колхоз үнгэрэгшэ жэлдэ гүрэндэ орооһо таряа, мяха, нооһо, үндэгэ худалдаха жэлэй түсэб үлүүлэн дүүргээ.

***

«Эрдэм» совхозой директор Ц. Доржиевай, «Знамя Ленина» колхозой түрүүлэгшэ Ц. Семеновой хэһэн элидхэлнүүд суглараашадые ехэтэ һонирхуулба.

Конференцидэ хабаадагшад хоёрдохи асуудалдаа ороходоо полиин «хатан» кукуруза Суулгын совхоздо хайшан гэжэ ургуулагданаб гэһэн асуудалаар элидхэл хэһэн тус ажахын главна агроном И. Перевaловые шагнаба.

КУКУРУЗА ТАРИХА АГРОТЕХНИКЭ

Нэн түрүүн энэ ургамал тариха газар шэлэн олоходоо хүрьһөөр баян, хужар багатай газар олохо хэрэгтэй. Хужар ехэтэй газарта кукуруза дурагүй. «Тиимэ газарта хоёр жэл удаагаар таряад, мүртэй ургаса абаагүйбди» гэжэ элидхэлшэ хэлэнэ.

Һайн наруули газар шэлэн олоод, тэрэнээ эртын гү, хара паар болгожо гүнзэгыгөөр хахалха шухала. Хахалһан газараа заатагүй катогоор нягталан жэгдэрүүлхэ. Н. Кондратюков, Д. Жанаевай звенонууд нэгэ газарта хэдэн жэл удаагаар кукуруза ургуулна. Тиихэдээ намар ургасаяа хуряамсаараа газараа хахалжа, катогоор жэгдэлнэ. Жэшээнь, тиимэ полиһоо Кондратюков үнгэрэгшэ жэлдэ га бүриһөө 1280 центнер ногоон эшэ набша хуряагаа. Хүрьһэнэй 10 градус дулаан боломоор квадратно-гнездовой аргаар, нүхэн бүхэндэ 4—5 орооһоной унахаар сеялкэеэ тааруулаад тарилга хэгдэнэ.

Газар элдүүрилгэдэ дүршэл ехэтэй кукурузашад гол анхаралаа табидаг. Нэгэ захаһаань тарижа ябаад, нүгөө захаһаань борнойлго хэжэ эроно. Буртаг үбһэнэй үшөө газарһаа гараадүйдэ, тэрэнэй үндэһые таһална. Борнойлго нэгэ дахин хэгдэдэггүй, харин утаашань, хүндэлөөшэнь хэдэн дахин хэгдэнэ.

Минеральна үтэгжүүлгэ 3—4 сантиметр гүнзэгыдэ хэгдэнэ. Үндэр баян ургаса үрэһэнэй һайнһаа. Кондратюков, Жанаевай звенонууд «Стерлинг» сортын үрэһөөр тарина. Энэ үрэһэн «Буковинская-3» сортын үрэһэнһөө юугээрээ һайн бэ гэбэл, үндэр баян ургаса үгэхэһөө гадна, эшэнь бүхэ, хура бороодо сохюулжа, набшаһандаа диилдэжэ хэбтэдэггүй юм. Мүн нэгэ эшэһээ 2—3 буурсаг гарана. 3—4 метр үндэрөөр ургаһан кукуруза хуряахада 3—4 минута соо машина дүүрэшэнэ.

Кукурузашадай звенонууд ажахын тоосоондо оронхой. Агрономой зүгһөө звеное даагшада ямар агротехникэ бэелүүлхэб гэһэн заабари үгтэдэг. Тэрэнэй дүүргэлтые бригадир, агрономууд үдэр бүри шалгажа байдаггүй. Юуб гэхэдэ, кукурузашад хэды шэнээн ургаса хуряанаб, тэрэнэйнгээ зэргээр ажалай түлбэри абана. Тиимэһээ тэдэнэр шадаал һаа, үндэр баян ургаса абахын түлөө тэмсэнэ бшуу.

Силосэе нүхэн соо бэшэ, миин газар дээрэ хэхэдэ гаргаша багатай байдаг.

Мүнөө жэлдэ совхоз 1430 гектарта полиин «хатаниие» тариха зорилготой. Кукурузашадай 5 звено байгуулагданхай. Кукурузашад үшөө бобы, горох, саахарай свёкло тариха. **Эдэ үдэрнүүдтэ кукурузын поли дээрэ наг шэбхэ гаргалга түлэг дундаа ябажа байна. Энэ хүдэлмэридэ 22—23 трактор, 3 колонно болоод ажаллажа байна. Майн Нэгэнэй һайндэр болотор 15 мянган тонно наг шэбхэ гаргаха түсэб дүүргэгдэхэ.**

Ургаса багатай обёосто орходоо кукуруза тарибал, али тухай аша үрэтэй байһаниие энэ совхозой байдалһаа иимэ жэшээ харагдана. Кукурузын га газарһаа 65 центнер тэжээлэй единицын хэмжээнэй ургаса абтаа. Эды шэнээн хэмжээнэй ургаса абаха гэбэл, 6,5 гектар обёос тариха болоно. Совхоздо центнер кукурузын эшэ набшаһанай үнэ 30 мүнгэтэ болоо. Тиихэдэнь Н. Кондратюковто — 13 мүнгэтэ, Д. Жанаевай звенодо — 14 мүнгэтэ болоо.

СААХАРАЙ СВЁКЛО — БАЯЛИГАЙ ХЭШЭГ

Суута гурбан хүлэгэй нэгэн саахарай свёклын үндэр баян ургаса жэл бүри хуряадаг XXI партсъездын нэрэмжэтэ колхозой дүй дүршэл тухай тус артелиин главна агроном И. Казанцев хөөрэжэ үгэбэ.

«Манай колхозойхид хүгшэн залуутүй бүлтэ саахарай свёкло ургуулха баян дүй дүршэлтэй болоо» гээд тэрэ хөөрөөгөө эхилнэ. Жэл бүри 350—400 гектарта энэ ургамал таригдана. Гектарай 115—150 центнер хүрэтэр ургаса абтана. Полинь бүлтэ уһалагдадаг.

Саахарай свёкло тушаа хэлэхэдэ, энэ ургамал саахарһаа гадна, бусад олон продукт үгэнэ. Гектарай 150 центнер ургаса үгэһэн саахарай свёклоһоо га бүриин 18 центнер саахар, 125 центнер жоом, 11 центнер патока, 80—100 центнер свёклын эшэ набшаһан абтадаг. Энээн дээрэһээ харахада, саахарай свёклын түлөө яһала оролдохоор болоно бэшэ гү?

Саахарай свёклые ямар газарта тарибал, баян ургаса абтахаб гэбэл шииг нойто ехэтэй, хара хүрьһэтэй газар шэлэжэ олохо шухала. Тиихэдээ хүрьһэнэйнь зузаан 40—50 сантиметр зузаан байбал бүришье һайн. Юуб гэхэдэ, энэ ургамалай үндэһэн аяар 2—3 метр доошоо газар руу ургадаг. Гадна үндэһэнһөө гараһан олон һалаанууд хажуу тээшээ 40—50 сантиметрээр һалбаржа, газарһаа дабһа, шииг нойтоо бэедээ татажа абадаг. Тиимэ һэн тула гүнзэгы хара шоройтой, уһалагдадаг газарые шэлэжэ олоод, агротехникын заабариин ёһоор элдүүрилээд, таряад, харууһалаад байбал, баян ургаса заатагүй хуряагдаха. Мүн сэбэр гү, али намарай эртын паар дээрэ тарихада бүришье һайн.

Намар кукурузын хуряагдажа дууһамсаар нэгэ дахин дисковани хээд, арбаад хоноһон хойнонь гүнзэгыгөөр хахалагдана. Үбэлдөө тэрэ поли дээрээ гектарай 10—15 тонно наг шэбхэ зөөгдэнэ. Хабарай урин дулаанай буумсаар саһа, һайрамай уһаар уһалагдажа захална. Газарай гэдэмсээр горхонһоо канава татагдана. Полиин уһалагдаад, нэгэ хэдэн хоногой үнгэрөөд байхада түрүүшын борнойлго хэгдэнэ. Бүхы газарай уһалагдаад, борнойлогдоод байхада гектар бүридэ 1,5 центнер хүртэхөөр калийна дабһаар, 50 килограмм аммиачна селитрээр үтэгжүүлэгдэнэ.

Май һарын 10—15-даар газарай һайса гэдээд, хүрьһэнэйнь 5—7 градус дулаан болохотойнь сасуу поли гүнзэгыгөөр хахалагдана. Тиихэдээ предплужниктай плуг хэрэглэгдэнэ. Хахалагдаһан газар заатагүй катогоор жэгдэлэгдэнэ. Полиин нэгэ талада катогой ябахада, нүгөөдэ захадань тарилга хэгдэжэ ороно. Тарилгада бэлэдхэл тарилга хоёрой хоорондохи зайе удаан саг соо таһалдуулдаггүй. Юуб гэхэдэ, поли шииг нойтоо алдаагүй байха бшуу. Тарилга «СК-16», «СК-18» түхэлэй сеялкээр хэгдэнэ. Сеялкэдэ тон һайнаар заһагдаһан маркер, тарилга, үтэгжүүлгэ хэхэ частьнуудынь тон наринаар, заабариин ёһоор тааруулха гээшэ эгээл харюусалгатай хэрэг. Нэгэ ябаһан мүр дээгүүрээ дахинаа ябахагүйгөөр сеялкын түрүүшын мүрһөө 50 сантиметрэй хэмжээндэ **зурлаа гаргажа ябахаар маркер тодхогдоно. Үрэһэ хүрэнгын зүбөөр, тарилгын нормын хэмжээгээр таригдахын тула зурууд хоорондын забһар 445 миллиметрһээ дээшэ гарахагүйгөөр сеялкэ тааруулан тодхогдоно. Тарилгатай хамта минеральна** үтэгжүүлгэ, поли катогоор жэгдэлхэ хүдэлмэри хэгдэнэ. Тарихадаа үрэһэ хүрэнгын 3—4 сантиметрэй дан ехэ

> *„Хүдөө ажахы — манай э... эгээн орёо һалбаринуудай н... Хүдөө ажахын асуудалнуу... гыгөөр шудалха, эрдэм уха... байдалдаа хэрэглэжэ шадах... наукын, түрүү дүй дүршэлэ... тануудые үйлэдбэридэ нэбт... гээшэ колхоз, совхозуудые хү... гын үндэһэн асуудал мүн"*
>
> **Н. С. Х...**

Мухар-Шэбэрэй колхоз, совхозуудай үйлэдбэриин управлениин «Эрдэм» совхозой комбайнер Бадмацу Цыренова мүнөө жэлдэ 24-дэхэе таряа хуряахань. Нүхэр Цыренова тарилгын техникэ заһабарилгада эршэмтэйгээр хабадаа. Һаяхан Бадмацу Цыренова ногоо тариха сеялкые орооһо тарихаар болгон тааруулба. Зураг дээрэ: Б. Цыренова тус сеялкэдэ гэнжэ һуулгажа байна.

А. МАНТАЕВАЙ фото.

БУРЯАД ҮНЭН
2-дохи нюур.
1963 оной апрелиин 20.

Ленинэй үдэрнүүдые угтуулан

...нгин дурасхаалтай газарнуудаар...

...Ленинград ерэһэн ...түрүүн Ленинэй ...һан газарнуудаар ...олдодог байһа... Энэньшье ойлго... Ажалша түмэнэй ...ха түрүүшын со... ударидагша Влади... ...й алдар нэрэтэй ...уд манай совет ...н бүхы ажалша ...эндэ тон дүтэ һа-

...н 52-дохи томо ...лаһаань харахада, ...глаһан зургаан ...эр. Энээнэй 3-дахи ...таһалга. Энэ му... ...лмэрилэгшэ Арка... Резцов эндэ орог... ...угэнэ.

...оной апрелиин дүр... ...һан болотор — гур... ...а Ленин эндэ бай... ...соо хилын саагуур ...ноо. 1917 оной ...Петроград бусажа ...һан томо зураг ...рагдана. Тэрэ үдэ... ...мянган хүдэлмэри... ...болон матросууд ...да ерэжэ, Ленин ...ртайгаар угтаһан

...Ильичэй вокзал ...нь, хүдэлмэришэд, ...ие гар дээрээ үр... ...ашинада һуулгаа, ...хүдэлмэрилэгшэ ...к дээрэ зогсоод, ...н үгэ хэлэхэдээ: ...оци мандаха болто... ...һэн байгаа. Влади... ...броневик дээрэ һуу... ...а вокзалһаа Кше... ...ошоо. Тэндэ боль... ...иин Центральна ...й комитедүүд ажал-

...багшаая амаршал... ...д хүдэлмэришэд, ...ой хажууда ерэжэл ...гэрэй (мүнөө тэндэ ...оциин музей) бал... ...ларагшадта ханда... ...гэ хэлээ һэн.

...й үглөөгүүр Влади... ...хидтээ, Надежда ...йгаа хамта энэ ...Ленинэй эгэшэ ...ьинична булэтээ

...зүүн гар талын та... ...упская хоёрой, зэр... ...ьинична Мария Ильи... ...алга. Баруун тээнь ...ай нүхэр Марк Ти... ...овай кабинет, саа... ...бишыхан таһалга

...ниие Владимир ...Константиновна хоё... ...улба. Урдань эндэ ...рия Александровна ...байгаа. Ханадань ...й томо зураг ха-

...соо ажаллаха, амар... ...оо үлүү юумэн ...н сэмбэ одеялаар ...орон. Сонхын ха... ...стол. Дээрэнь — ...бэшэһэн номууд, ...дэһэн газетэнүүд, ...ногоон абажууртай ...жууда — хоёр стул. ...итедтэ, «Правда» ...илөөд, хүдэлмэри... ...суглаа, митинг... ...а конференцинүүд ...Ленин эндээ ходо ...гаа.

...евичэй кабинедтэ ...дээрэнь шоото, та... ...тэрэнэй портфель ...ой хажууда — томо ...ань — номой шкаф. ...еевич Елизаров ...революционно тэм... ...аар хабаадалсаа. ...алай һүүлээр зам ...ушын нарком бай-

Анна Ильинична Ульянова-Елизарова (1864—1935), Мария Ильинична Ульянова (1878—1937) Ленинэй нангин хэрэгтэ үнэн сэхэ байдаг, хатуу шанга зоригтой коммунистнууд һэн. Эдэнэр «Искрын» организацинуудта эдэбхитэйгээр ажаллаһан, большевигүүдэй партиин харюусалгатай хүдэлмэридэ ябаһан байха юм.

Олониитэ арад түмэнэй дунда энэ үедэ Владимир Ильичэй ямар ехэ ажал ябуулһыень музей соо табигдаһан экспонадууд гэршэлнэ.

Петроград ерэмсээрээ В. И. Ленин партиингаа ЦК-е сэхэ шууд саашадань ударидаһан, партийна конференцинүүдые эмхидхэн хүтэлбэрилһэн байна. Гурба һарын туршада (апрель, май, июнь соо) Ленин 150 гаран статья, брошюранууды, үряа, тэмдэглэлнүүдые бэшэһэн, мүн хүдэлмэришэд, солдадуудай урда үдэр бүри шахуу үгэ хэлэжэ байһан юм.

Апрелиин дүрбэнэй үглөөгүүр Владимир Ильич Таврическа ордон соо болоһон большевигүүдэй суглаан дээрэ революционно пролетариадай зорилгонууд тухай элидхэл хэлээ. Энэнь В. И. Ленинэй алдар суута Апрельскэ тезисүүд байгаа. Энэ тезисүүд соогоо Ленин буржуазно-демократическа революциһаа социалис революцида орохын түлөө партиин тэмсэхэ түсэб найруулан зохёоһон, «Бүхы засагые Советүүдтэ!» гэжэ лозунг соносхоһон байха юм.

Советүүдэй зүблөөндэ хабаадаһан большевигүүдэй болон меньшевигүүдэй нэгэдэмэл суглаан дээрэ Владимир Ильич тэрэ элидхэлээ дахин хэһэн байна. Энэ суглаан дээрэ Ленинэй үгэ хэлэжэ байһан зураг музей соо бии.

Большевигүүдэй партиин хараа шугамые Ленин олониитэ зондо эсэшэ сусашагүйгөөр ойлгуулжа үгэдэг, тэдэниие капиталистнуудай, помещигүүдэй урдаһаа эсэргүү тэмсэлдэ уряалан зоригжуулдаг һэн. Петроградай Путиловска, Обуховска, Александровска, Невскэ, Трубочна болон бусад олон заводуудай хүдэлмэришэд Ленинэй хэлэһэн зориг бадаруулма үгэнүүдые шагнаһан байна.

1917 оной апрелиин 24-дэ Петроградта нээгдэһэн Бүхэроссин VII (Апрельскэ) партийна конференцитэй дашарамдуулан, Ленинэй бэшэһэн документнүүд энэ музейдэ табяатай. Жэшээнь, аграрна болон национальна асуудалнуудаар Ленинэй бэшэһэн тогтоолнуудай проектнүүд, «Мүнөөнэй байдал тухай» тогтоолой проектын фотобуултабари харагдана.

Большевигүүдэй VII конференци Апрельскэ тезисүүдые өөрынгөө шиидхэбэринүүдэй үндэһэ һуури болгохо зуураа, гол шухала асуудалнуудаар Ленинэй бэшэһэн, дурадхаһан тогтоолнуудые баталаа. Тиимэһээ большевигүүдэй Апрельскэ конференци манай партиин ажал хүдэлмэридэ, социалис революциин хүгжэн мандаха хэрэгтэ угаа ехэ удха шанартай байна.

1917 оной май һара соо Петроградта тариашадай депутадуудай Бүхэроссин 1-дэхи съезд боложо, Владимир Ильич съездын делегадуудта «Нээмэл бэшэг» эльгээһэн байна. Тэрэ бэшэгынь «Солдатская Правда» газетэдэ хэблэгдэһэн, мүн амяараа хуудаһанууд дээрэ барлагдаһан байгаа. Нэгэ хуудаһаниинь музейн экспозицида табяатай.

Газар тухай асуудалые тариашад өөһэдөө шиидхэхэ ёһотой. Тариашад Учредительнэ суглаа хүлеэнгүй, газар дайдаяа гартаа абаха зэргэтэй гэжэ «Нээмэл бэшэг» соо Ленин тайлбарилһан байгаа. «Ажалшадай мэдэлдэ бүхы газарай орохын тула тон үгытэй тариашад (пролетаринар шахуу хүнүүд) городой хүдэлмэришэдтэй нягта холбоо барисаа заатагүй тогтоохо ёһотой. Тиимэ холбоо барисаагүй һаа, капиталистнуудые илахын аргагүй» гэжэ Владимир Ильич бэшэнэ. Майн 22-то В. И. Ленин большевигүүдэй үмэнэһөө тариашадай съезд дээрэ аграрна асуудалнуудаар үгэ хэлэһэн байна. Тэрэ үгэ хэлэжэ байһыень харуулһан П. Васильевай зурагһаа фотыень буулгажа музейдэ табинхай. Энэ музейн экспонадууд июлиин событинуудтай холбоотой материалнуудаар дүүрэн. Уур сухалаа хүрэһэн олон түмэн хүдэлмэришэд, матросууд, солдадууд «Бүхы засагые Советүүдтэ угэгты!» гэһэн эрилтэтэйгээр Петроградай үйлсэнүүдтэ жагсаһан байна. Теэд буржуйнарай Саг зуурын хархис правительство буугүй амгалан жагсаалшадые хайра гамгүйгөөр буудажа, улаан шуһыень адхаруулаа. Энэ үеые харуулһан ехэ зураг музей соо бии.

Тиин Саг зуурын правительство эсер, меньшевигүүдэй туһаламжаар бүхы засаг түрые гартаа абаад, большевигүүдые мүшхэжэ, хашажа ороо һэн. Тэрэ хархис буржуазна правительствын тагнуулшад Ленинине барихаяа бэдэржэ эхилээ. Июлиин 4-нэй һүни юнкернүүд «Правдын» редакциин байрада добтолоо. Аза талаан болоходоо, юнкернүүдэй ерэхэһээ хахад час урид лэ Ленин редакциһаа гараһан байгаа.

Июлиин 5-най үглөөгүүр эртэлэн Яков Михайлович Свердлов эндэ ерэжэ, Ленинние ондоо байрада абаашаа. Тэрэ үдэрһөө хойшо ЦК-гай шиидхэбэреэр Ленин нюуса байдалда оробо.

Июлиин 7-до Саг зуурын правительство Владимир Ильичые барижа хааха тухай захиралта гартаа. Эсер, меньшевигүүдэй зүгһөө дэмжэлгэ абаһан хархис муухай буржуйнар хадаа Ленинние алаха һанаатай байгаал. Зүгөөр большевигүүдэй парти Ленин багшаяа шадамар бэрхээр сахижа абаһан түүхэтэй.

Арад түмэнэй алдарта багша Владимир Ильич Ленинда инаг дуратай байдагаа мэдүүлэн, музейдэ ороһон совет хүнүүд, хилын саанахи ханинарнай «һанамжын дэбтэртэ» тэмдэглэнэ.

«Ленинэй музей-байра хараад, бидэнэр ажалай шэнэ шэнэ амжалтануудта, коммунизм байгуулгада, агуу багшынгаа үзэл сурталые бэелүүлгэдэ улам ехээр урмашан зоригжонобди», — гэжэ Ленинградай бүлэг хүдэлмэришэд бэшэнэ.

«Дэлхэйн пролетаринарай агуу ехэ багша Владимир Ильичые бидэ ехэтэ хүндэлдэгбди. Арюун һайхан байдалаа зохёохо замыень В. И. Ленин бүхы хүдэлмэришэдтэ заажа үгөө. Ленинэй музей-байра үзэһэн энэ үдэрөө бидэ хэзээдэшье мартахагүйбди. 1961 оной ноябриин 3» гэжэ Хитадай болон Вьетнамай врачнууд бэшэнхэй.

«Мүнөөдэр бидэ Ленинэй таһалга харабабди. Энэ таһалгаһаа Ленинэй сэсэн ухаан бодол бүхы дэлхэйе гэрэлтүүлжэ байгаа. Айдит. 1961 оной майн 6» гэһэн үгэнүүдые музейдэ ерэгшэдэй дэбтэр соо уншанабди.

Ленинэй нэрэтэй холбоотой нангин һайн газарнуудта, агуу багшынгаа сэсэн мэргэн һургаалда ажалша түмэн иимэ ехэ дуратайл!

Ц. БУДАЕВ.

...дой (1917 он) хүдэлмэришэдэй үмэнэ В. И. ...жэ байна. (РСФСР-эй искусствын га... ...буулагша П. Васильевай зураг).

ТАСС-ай фотохронико.

АЖАЛАЙ ҮНДЭР БҮТЭЭСЫН ТҮЛӨӨ

Шэтын машина бүтээлгын заводой токарьнуудай бригада долоон жэлэй эхинһээ хойшо ажалайнгаа бүтээсые 4 дахин ехэдхээ. Владимир Штолев, Дмитрий Паршин, Николай Гонтарев, Владимир Шубин, Геннадий Астахов, Иван Грудинин, Иван Кузнецов, Александр Науменко гэгшэд — коммунис **ажалай ударнитууд** энэ бригадын гэшүүд юм.

Хайшан гээд эдэнэр иимэ амжалта туйлаа гээшэб? Энэ бригадые технологуудай, экономистнуудай бригадашье гээд хэлсэдэг. Бригадынхид ажал хүдэлмэридөө шэнэ онол арга оложо, гансал 1962 оной туршада уралан харижуулгын 75 дурадхалнуудые оруулаа, гүрэнэй 60 мянган түхэриг алмаа.

Ажалай түрүүшүүл нормировщигуудай хэдэг ажалые сүлөөлжэ, өөһэдын хуулитай болоо: үдэр бүри нормоёо заатал һаа дүүргэхэ. Хүдэлмэришэд өөһэдөө нарядуудаа табидаг, өөһэдөө бэшэдэг, түсэблэдэг байһан юм. Бригадирай уялгануудые коллективэй гэшүүн бүхэн ээлжээгээр дүүргэдэг байба.

Бригадынхид эрдэм соёлоо дээшэлүүлнэ, булгадаа институт, техникум, үдэшын һургуулинуудта һурана. Хүдэлмэришэн бүхэн марксизм-ленинизмын болон техническэ эрдэм болбосоролой университедүүдтэ ябалсана.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: токарь Геннадий Астахов мүнөө бригадирай уялга дүүргэжэ байна. Геннадий Астахов тэрэнэй туһалагша Дмитрий Паршин (зүүн гартань) бригадын гэшүүдэй олоһон олзые тоолон гаргажа байнад.

ТАСС-ай фотохронико.

РЕСПУБЛИКЫНГАА 40 жэлэй ойе угтуулан

В. И. Ленинэй заабаряар тогтоһон Буряадай автономи

Олон национальностьнуудай ажаһуудаг Россида национальна асуудалые зүбөөр шиидхэхэ ёһотой. Национальна асуудалые зүбөөр шиидхээд байхада, социалис революци амжалтатайгаар бэелүүлэгдэхэ гээд революциин агууехэ стратег В. И. Ленин уридшалан зааһан юм. Тиимэһээ В. И. Ленин национальна асуудалда ехэ анхарал табижа, энэ асуудалые шиидхэхэ партиин программа зохёоһон байгаа.

Октябриин социалис революциин илахада национальна асуудал тушаа коммунис партиин ленинскэ программа бодотоор бэелүүлэгдэжэ эхилээ һэн.

Октябриин социалис революциин ашаар буряад арад хүгжэн һалбарһан түүхэтэй.

Буряадта түрүүлэн бии болоһон Совет засагай түрүүшын органууд буряадуудта автономито өөрын захиргаа олгохо ябадалые һайшааһан байна. Забайкальска областиин тариашадай, хүдэлмэришэдэй, хасагуудай, буряадуудай түлөөлэгшэдэй 1918 оной март — апрельдэ болоһон гурбадахи съезд дээрэ буряад арадай бэеэ даанги байдалтай болохыень зүбшөөгөө һэн.

Буряад арад бэеэ даанги байдалтай болохо гэжэ хэтэ мүнхэдөө хүсэжэ ябадаг байгаа. Тус съездын шиидхэбэри эгээл энэ хүсэлэнтэйнь бүри мүһэн зохилдоо лэ. Гэбэшье тэрэ үедэ граждан дайн эхилжэ, буряадуудай автономито захиргаа бии болгохо хэрэгтэ саг зуура һаад тойбо ушаруулагдаа бэлэй.

Буряадуудай национальна талаар бэеэ даанхай байдалтай болохо гэһэн лозунг буржуазно-националистическэ үзэлтэй интеллигенциин буруугаар ойлгожо, Буряадта культурно-национальна автономи бии болгохо хэрэгтэй гэжэ хэлэдэг байгаа. Буржуазна националистнууд буряад арадта урбажа, Даурида правительство байгуулаад, Буряад оронойнгоо газар дайдые Японой империин колони болгохо һэдэлгэтэй байгаа бшуу. Иигэжэ буржуазна националистнууд Буряад орониие революционно Россиһаа таһалжа, капиталис замаар ябуулха зорилготой байһан.

Интервентнүүдһээ, сагаантанһаа 1920 ондо Буряад ороной сүлөөлэгдэхэдэ ленинскэ национальна политикын бодотоор бэелүүлэгдэхэ саг болобо.

Энэ үедэ большевигүүдэй парти В. И. Ленинэй хүтэлбэреэр Совет гүрэн бии болгохо политика амжалтатайгаар бэелүүлжэ байгаа. «Сүлөөтэ нацинуудай союзай үндэһэ һуури дээрэ совет национальна республикануудай федераци болож, Россин Совет республика бии болгогдобо» гээд Советүүдэй Бүхэроссин III съезд дээрэ абтаһан ажалшан, дарлагданги арадай эрхэнүүдэй түлөө деклараци дотор тунхаглагдаа һэн.

Гэхэ зуура, Совет Буряадай хүтэлбэрилхы ажал ябуулагшад автономи бии болгохо асуудалые буруугаар ойлгодог байгаа. «Эрхүүгэй губерниин буряад ажалшад, үгытэйшүүл өөрынгөө ёһотой үг зорилгонуудые бэелүүлхэ замдаа ямаршье национальна автономи тогтоохо хүсэлгүй» гээд РКП(б)-гэй Эрхүүгэй губкомой буряад секциин комитедэй 1920 оной февралиин 24-дэ абаһан шиидхэбэри дотор бэшэгдэнхэй.

Буряад арадай хүгжэн һалбарха, тэрэнэй соёл культурын совет үедэ хүгжэхэ байһанда зарим хүнүүдэй этигэдэггүй байһые дээрэ дурдагдаһан шиидхэбэри тодорхойлон харуулна. Иимэ шиидхэбэри гаргаһан хүнүүд ленинскэ национальна политикын гүнзэгы удхые ойлгодоггүй байһан болоно.

Автономи бии болгохо ябадалые буруушаадаг политика хадаа ленинскэ национальна политикые буряад зоной зүбөөр ойлгохо хэрэгтэ һаад ушаруулдаг байгаа бшуу. Иигэжэ автономи бии болгохогүй гэдэг хүнүүд буржуазна националистнуудта үнэндөө туһа хүргэһэн байна.

Национальна асуудалые шиидхэлгэдэ Буряадай секциин хэһэн алдуу арадуудай агууехэ вождь В. И. Ленинэй үүсхэлээр, заабаряар заһагдаһан юм.

Партиин ЦК-гай политбюрогой дэргэдэ 1920 оной октябриин 13-да зүблөөн үнгэргэгдэжэ, зүүн зүгэй арадуудай Бакинска съездын зарим делегадууд элидхэл, мэдээсэлнүүдые хэһэн байна. Тиихэдэ бага үндэһэ яһатанда автономи олгохо тухай асуудалда нютагай хүдэлмэрилэгшэдэй хайхарамжагүйгөөр хандадаг байһан баримтанууд тодороо һэн.

Эдэ баримтануудые тодорхойлон мэдэжэ, коммунис партиин национальна политикые сэхэ шууд бэелүүлхын зорилгоор В. И. Ленин зүүн зүгэй арадуудай ажаһуудаг газар нютагуудта РКП(б)-гэй бэелүүлхэ зорилгонууд тухай асуудалаар РКП(б)-гэй ЦК-гай Политбюрогой тогтоолой проект дары бэлдэбэ. Буряадуудта зорюулагдаһан тусхай пунктнууд тэрэ проект соонь бии һэн.

Буряадуудай областной автономи бии болгохо тухай тогтоол 1920 оной октябриин 14-дэ гараһан түүхэтэй. Автономно эмхи зургаануудгүй үшөө байһан зүүн зүгэй үндэһэ яһатанда, нэн түрүүндэ хальмагуудта, буряадуудта автономи бии болгохо тухай декредэй проект зохёохые Наркомнацта дары даалгаха, буряадууд тухай иимэ хэмжээнэй бэелүүлэгдэхэ тушаа Дурна Зүгэй хани барисаата республикын правительстватай хэлсээ хэхэ гээд тэрэ тогтоол соо заагданхай.

В. И. Ленинэй дурадхалаар баталагдаһан партиин ЦК-гай Политбюрогой энэ тогтоол Буряадай гүрэнэй автономи бии болгохо үндэһэ һуури болоһон юм. Буряад арадай өөрынгөө хуби заяае тодорхойлон шиидхэхэ хэрэгтэ В. И. Ленинэй ямар шиидхэхы үүргэ дүүргэһэниинь иигэжэ элитээр харагдана.

Буряадай автономито байдалые бодотоор бэелүүлхэ тухай В. И. Ленинэй заабариие дүүргэхын зорилгоор саашадаа эмхидхэлэй ехэ хүдэлмэри бэелүүлэгдэһэн түүхэтэй.

Буряадай автономи бии болгохо ябадалые буруушаадаг хүнүүд партиин ЦК-гай заабаряар алдуугаа заһаха ушартай болоо. РКП(б)-гэй Эрхүүгэй губернскэ организациин Буряадай секциин эдэбхитэдэй 1921 оной январиин 29-дэ болоһон заседанида тогтоол абтаһан байгаа. «Түбэй тогтоолые тон шухала удхатай гэжэ мэдэрхэ. Тиигээд энээниие бүхы Буряад орондо бэелүүлхын тула материалнуудые яаралтайгаар бэлдэхэ, энэ шухала хэрэгэй амжалтатайгаар дүүргэгдэхэ эрхэ байдал бии болгохо» гээд тэрэ тогтоол соонь бэшэгдэнхэй.

Буряадай автономи бодотоор бэелүүлхын зорилгоор Буряадай коммунистнууд тон эдэбхи үүсхэлтэйгээр ажаллаһан намтартай. Буряадай автономиие хүгжөөн бии болгохо, түрэл хизаарайнгаа экономикые, соёл культурые хүгжөөхэ хэрэгтэ залуу наһа-наайнгаа хүсэ шадал, эдэбхи үүсхэлээ зорюулһан мэдээжэ коммунистнууд М. Н. Ербанов, М. М. Сахьянова, М. И. Амагаев, В. И. Трубачеев, **Г. Г. Данчинов, И. С. Архинчеев болон бусад нүхэдэй** нэрые **Буряад ороной ажалшад баяр баясхалантайгаар һанажа ябаха. Буряадай автономи тухай В. И. Ленинэй заабариие бодотоор бэелүүлэн, РСФСР-тэ, ДВР-тэ түрүүлэн** хоёр **автономно область** бии болгогдоо **һэн. Дурна Зүгэй республикын РСФСР-тэй** нэгэдэһэнэй **һүүлээр, 1923** ондо **Буряад-Монголой АССР** бии **болоһон түүхэтэй.**

Ород хүн зоной ажаһуудаг районуудые республикатай нэгэдүүлхэ, Верхнеудинскые республикын ниислэл болгохо һанамжые буржуазна националистнууд буруушааһан юм **гэжэ республикын бии болгогдоһон тухай** хэлэхэдээ **М. М. Ербанов БМАССР**-эй **Советүүдэй VII съездэ** элидхэһэн байна. Хэрбээ ород хүн зоной ажаһуудаг районуудые республикатай нэгэдүүлжэ. ёһотойл ородуудай город Верхнеудинскые ниислэл болгоо һаа, республика «национальна шэнжэгүй» байха. Энэ ушар ород, буряадуудай хоорондохи харилсаае муу болгохо, болбосорол, хүгжэлтэ багатай зарим буряад хүн зон ородуудта доромжолуулха гээд буржуазна националистнууд хэлэдэг һэн. Харин ехэнхидээ буряад хүн зонһоо бүридэһэн үргэлжэ нэлэнхы газартай байгаа һаа, ёһотойл национальна Буряад-Монголой республика бии болохо гэжэ эдэнэр ойлгодог байгаа.

Республика бии болгохо ябадалые буруушаадаг хүнүүд Буряадай коммунис организаци һулахан, тиигээдшье республикые хүтэлбэрилхэ партийна ударидагшад дутамаг гээд мэдүүлдэг һэн. Тиимэһээ гүрэнэй аппарадта буржуазна националистнуудай шурган ороходонь, революцида эсэргүү политика ябуулхадань бэлэн байха гэжэ тэдэнэр һанадаг байгаа.

Эдэ бүгэдэ тухай партиин ЦК-да хөөрэлдөө хэгдээ гээд М. Н. Ербанов элидхэл соогоо хэлэһэн юм. Областьнуудые автономно республика болгожо нэгэдүүлхэ гээшэ саг соогоол бэелүүлэгдэһэн, политическэ талаараашье таарамжатай хэрэг гээд ЦК-да хэлэһэн байна. Буряадай автономито республика болоходонь засагай национальна органуудай нэрэ хүндэ үргэн олониитын дунда дээшэлхэ. Тиигэжэ ленинскэ национальна политикын бодотоор бэелүүлэгдэжэ байһаниинь, буряад арадай ёһотой эрхэ сүлөөтэй болоһониинь тодорхойлогдохо гэжэ заагдаа бэлэй.

Республика бии болгоходо япон империалистнуудта туһатай байха гэжэ ойлгодог хүнүүдые партиин Центральна Комитедтэ эрид шүүмжэлһэн юм. Манай партиин национальна политикын ангиин ёһоной удхые огтолон ойлгохогүй хүнүүд лэ иигэжэ мэдүүлхэ. Республика бии болгоходо орон доторнай үндэһэ яһанай илгаа гаргадаг этэгээдүүд зоргоороо аашалхаяа болихо, республика бии болгоходо РСФСР-эй бүхы арадууд бүри дүтын хани харилсаатай боложо, тэдэнэй хани барисаан хүгжэн бэхижэхэ, тиигээд РСФСР-эй бүхы арадуудай нэгэдэмэл фронт эмхидхэгдэжэ, дотоодын контрреволюцида, бүхы империалис гүрэнүүдтэ эсэргүү хүсэн бии болгогдохо гээд партиин ЦК-да хэлэһэн байха юм.

Республика эмхидхэн бии болгоходо Буряадай коммунис организаци улам бэхижэхэ, улам ехэ нүлөөтэй болохо, гэшүүдэйнь тоо улам олошорхо гэжэ заагдаһан байна.

Буряадай коммунистнууд нэн түрүүндэ партиин зэргэнүүдые бэхижүүлхэ, үгытэй ябаһан хүнүүдые дэбжүүлэн гаргаха, бултыень нэгэдүүлэн эмхидхэхэ ушартай болоно гээд партиин Центральна Комитет тон зүбөөр тодорхойлһон байгаа бшуу.

«Манай коммунис партиин тугые, Ленинэй тугые шангаар барижа ябагты» гэжэ партиин ЦК-гай түлөөлэгшэ хөөрэлдөөнэйнгөө түгэсхэлдэ мэдүүлһэн байна.

Сибириин, Дурна Зүгэй Буряад-Монголой автономно областьнуудые Буряад-Монголой Автономито Совет Социалис Республика болгон нэгэдүүлхэ шиидхэбэри ВЦИК-гай Президиум 1923 оной мартын 30-да гаргаа бэлэй.

Иигэжэ буряадууд анха түрүүшынхеэ гүрэнэй өөрын автономитой болоһон түүхэтэй. Советскэ Союзай бүхы национальностьнуудтай буряадуудай адли тэгшэ эрхэтэй байһыень Буряадай АССР-эй Конституци баталһан байна. Тиигэжэ республикын дотоодын байдалай бүхы һалбаринуудта автономито ёһоор гүрэнэй засагай бии болоһониинь Конституцида бэшэгдээ һэн.

В. И. Ленинэй хүтэлбэрилжэ ябаһан Совет гүрэнэй бэелүүлһэн энэ гайхамшагта хэрэгые Буряадай ажалшад туйлай ехэ баяртайгаар угтаһан юм.

БМАССР-эй Советүүдэй нэгэдэхи съездэ хабаадагшад һаяхан бии болоһон Буряадай республикын ажалшадай нэрэһээ «пролетариадай, коммунис революциин агууехэ вождь хүндэтэ Ильичые» хани халуунаар амаршалһан байна.

Багахан үндэһэ яһатаниие национальна, социальна дарлалтаһаа сүлөөлхын түлөө тэмсэһэн агууехэ вождь Владимир Ильич Ленинэй дурасхаалые, Буряадай АССР-эй бии болоһоор 40 жэлэй алдарта ойн гүйсэхэеэ байһантай дашарамдуулан, буряад арад нангин һайханаар, баяр баясхалантайгаар хүндэлжэ ябадагаа дахин дахин тэмдэглэнэ. Советскэ Союзай арадуудай агууехэ бүлэдэ адли тэгшэ эрхэтэй боложо ороһондоо, жаргалта һайхан байдалтай болоһондоо Владимир Ильич Ленинэй нэрые буряад арадынай гүн зүрхэндөө хэтын хэтэдэ марташагүйгөөр хадуунхай.

Автономито Буряадай 40 жэлэй туршада амжалтатайгаар хүгжэһэниинь, тэрэнэй экономикын, соёл культурын хүгжэн һалбарһаниинь ленинскэ национальна политикын илан мандаһые тодорхойлно.

Б. ЦИБИКОВ,
түүхын эрдэмэй кандидат.

БУРЯАД ҮНЭН
3-дахи нюур
1963 оной апрелиин 20.

ЛЕНИНЭЙ ҮДЭРТЭ ЗОРЮУЛАН...

Мантан томо стенд. Хоёр талададаа «1870», «1963» тоонууд, дээгүүрнь үргэлжэдэнь бэшэгдэһэн **«Ленин — манай туг»** гэһэн гүн удхата үгэнүүд толотоно. Тэрэ стендэдэ шэмэглэн гоёогдожо табигдаһан фотонууд, зурагууд Владимир Ильичэй революционно айхабтар ехэ ажал ябуулгые тэрэнэй үшөө гимназида һуража байһан үеһөө эхилэн тодо һонороор түүхэлэн зураглажа харуулна.

Иимэ нэгэн удха түгэлдэрөөр зохёогдоһон стенд Ленин багшын мүндэлһөөр 93-дахи жэлэйнь ойдо зорюулагдан, Зүүн-Сибириин технологическа институдай байшан дотор бүтээгдэһэн байна. Тингээдшье энэ институдай студентнэр түүхэтэ ойдо бэлдэһээр үнинэй юм. Технологиин факультедэй хоёрдохи курсда һурагшад В. И. Ленинэй түрэһөөр 93 жэл гүйсэһэн ойдо зорюулагдаһан баяр ёһололой суглаанда хабаадагшадта харуулхын тулада ехэхэн программатай концерт бэлэн болгожо байна. Тэрэ программа дотор Владимир Ильичэй дурладаг дуунууд, «Ленин тухай», «Коммунистическэ бригада» гэхэ мэтын дуунууд гүйсэдхэгдэхэ, уран һайхан шүлэгүүд уншагдаха байна.

Студентнэр нүхэд Махутов, Олзоева, Андреев гэгшэд Ленинэй түрэһэн үдэртэ зорюулагдаһан фотомонтаж бүтээжэ дууһаба. Тэрэ монтаж дотор Ленинэй гимназист, студент ябаһан жэлнүүдые гол түлэб онсолон харуулһан байна.

Д. Балдуев, студент.

Сагаан үлэрии

Улаан-Үдын гидрометобсерваториин мэдээсэһэнэй ёһоор, мүнөөдэр республика доторнай бага зэргэ үүлэтэй байха, саһа шуурган болохогүй. Баруун хойто зүгһөө һулаханаар һалхилха. Улаан-Үдэ городто үглөөгүүр 4—6 градус хүйтэн, үдэртөө 5—6 градус дулаан болохоор багсаагдана.

Апрелиин 21—22-ой үдэрнүүдтэ республика дотор үүлэтэйшэг байха, шииг нойтон орохогүй. Баруун хойто зүгһөө һулаханаар һалхилха. Һүниндөө хойто аймагуудта 9—14, урда аймагуудта 4—9 градус хүйтэн, үдэртөө хойто аймагуудта 0—5, бусад газар нютагуудта 5—10 градус дулаан байхаар хүлеэгдэнэ.

Ботвинник—Петросян

Шатараар дэлхэйн түрүү һуури эзэлхын түлөө эхилһэн мүрысөөнэй арба нэгэдэхи наадан үнгэргэгдэбэ. Эхилээд байһан энэ мүрысөөндэ сагаанаар наадагшань ходо амжалта түйладаг байгаа. Үнгэргэгдөөд байһан уулзалгануудта сагаанаар наадагшань шадамар бэрхэ добтолгонуудые хэжэ, хараар тулалдагшаяа тухашаруулдаг байһаниинь элитэ. Арба нэгэдэхи уулзалгын болоходо тиимэ юумэн тохёолдоогүй.

Хараар наадаһан Ботвинник немецкэ гроссмейстер Тарраш гэгшын хамгаалга хэрэглэжэ, хоёр талаһаа шанга тулалдаан болоно. Сагаанаар наадагшань бодонуудһаа таһарһан харын хүбүү абахаар оролдоно. Теэд Ботвинник наадандайнгаа түсэб энэ хүбүүнэйнгээл тала руу эмхидхэхээр оролдожо һууһан байгаа бшуу. Тиигэжэ түрүүлэн добтолжо ороно.

Сагаанаар наадагша үлүү байдалтай болохоор эхилһэншье һаа, бираагүй. Тэрэ мүртөө бэрсэнь муу һуурида байһанаа урагшаа гаража, сагаа дэмы барана.

Дэлхэйн чемпион даам даамай добтолжо, һайн байдалтай болоно. Энэ үедэнь сагаанаар наадагшань добтолгынгоо гол бодонуудые һэлгэлсэхэ харгы бэдэрнэ. Эндэ дэлхэйн чемпион зүрхэтэйхэнөөр хүбүүгээ үгэжэ, тэргэнүүдээ хюлгын хоёрдохи хуби руу абаашана.

Гроссмейстернүүд ябаха сагайнгаа дуталдахалаар һүүлшынгээ ябадалнуудые түргэ түргөөр хээ.

Сагаанаар наадагшын дүшэ нэгэдэхи ябадалаа хээд байхада наадан хойшолуулагдаа. Эндэ хараар наадагшын байдал һайн. Теэд шүүхэнь ямар хаб? Энэ асуудалда гэртээ шүүжэ, бодожо үзэһэнэй һүүлдэ харюу үгтэхэ.

Л. Полугаевский,
уласхоорондын гроссмейстер.

Арба нэгэдэхи парти тэнсэлгээр дүүрэбэ

МОСКВА, апрелиин 18, (ТАСС). Дэлхэйн түрүү һуури эзэлхын түлөө эхилһэн мүрысөөнэй арба нэгэдэхи парти хойшолуулагдаһан байгаа. Эндэ дэлхэйн чемпионой байдал бага зэргэ һайн байһан. Теэд Ботвинник мүнөөдэр тус партияа наадангүй, тэнсэе гэһэн дурадхал оруулаа. Нааданай тоо 6:5 боложо, Тигран Петросян түрүүлһээр. Арбан хоёрдохи парти апрелиин 20-до наадагдаха. Ботвинник сагаанаар наадаха.

Дорготыл уруудаад

Аялга, үгэнь
Ч. Н. ГЕНИНОВЭЙ

Найруулгань
В. МАЙМЕСКУЛЭЙ

Дорготыл уруудаад гарахадам
Дунгигар гоёхон тала бии юм.
Дуулимхан Хэжэнгээ ороходом
Дурыем татамаар нухэр бии юм.

Урдаһаа нэлбэрхэй ууланууднай
Уранхан зурагтал адли юм байн.
Угаанһаа аба (э) эжын табисуурнай
Уласай болбосон заншал юм байн.

Хадынгаа оройгоор манан хөөрөөд,
Хабтагай Хэжэнгэм зэнхыгээд байн.
Ханилһан нухэднай зэлэ татаад,
Коммунис ажалдаа шэлжэрээд байн.

Үезрээ буурсагтай тарялламнай
Үүлтэртэ малнуудтаа тэжээлтэй юм.
Үлэмжэ бэлигтэй оюунтамнай
Үлзытэй совхоздоо уусхэлтэйл байн.

Аглаг уужамхан нютагмнай
Алтанхан наранда тушэнхэй юм.
Аялгаар нэгэхэн арад зомнай
Алдарта партидаа шүтэнхэй юм.

БУРЯАД ҮНЭН

4-дэхи нюур
1963 оной апрелиин 20.

ЭЛЕКТРОННО „ОРШУУЛАГ...

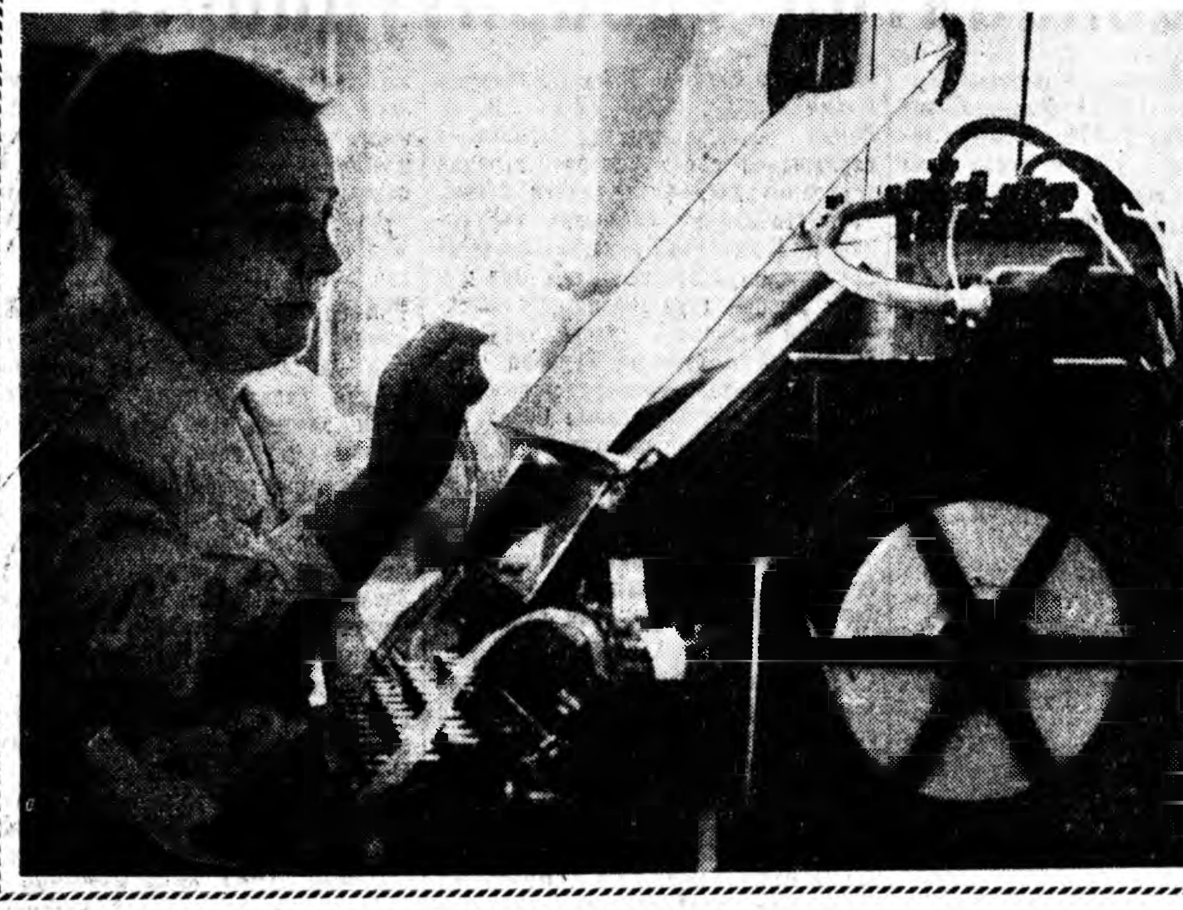

МОСКВА. Научна, техн... сэлэй бүхэсоюзна институ... оршуулга хэхэ хүдэлмэри... даг. Англиин хэлэнһээ ор... оршуулдаг оньһо түхеэрэ... машинаһаа болон хэблэд... бүридэдэг юм. Зураг дээр... Е. С. Царева оршуулга хэхэ... болодог үгэнүүдые бэлэдхэ... но-тоололгын машинын д... 2. Электронно-тоололгын ... абтаһан оршуулагдаһан ... лограмма.

ТАСС-ай фо...

Хилын саанаһаа

В. И. Ленинэй зохёолнууд Польшодо хэблэн гаргагдана

ВАРШАВА, апрелиин 18. ТАСС-ай корреспондент В. Кузнецов иигэжэ дамжуулна:

Шэнэ социалис общество байгуулжа байһан Польшын Арадай Республикын ажалшад агуу ехэ Ленинэй шалгарһан, сэсэн мэргэн заабаринуудые хүтэлбэри болгодог гэжэ ТАСС-ай корреспонденттэй хөөрэлдэхэдөө, марксизм-ленинизмын классигуудай зохёолнуудые хэблэн гаргадаг газарай редакциие даагша Стефан Бергман мэдүүлээ. 1945 онһоо 1962 он хүрэтэр В. И. Ленинэй зохёолнуудай 37 том хамта дээрээ 2.370 мянган хэһэг тиражтайгаар хэблэн гаргагдаа. Тэрэшэлэн 40 тематическа суглуулбаринууд 2.223 мянган хэһэг тиражтайгаар хэблэн гаргагдаһан байна.

Тиихэдэ хэдэн брошюра, В. И. Ленин тухай дурдалганuудай суглуулбари бүхы дээрээ 300 мянган хэһэг тиражтайгаар хэблэн гаргагдаа гээд С. Бергман саашань хэлээ.

Ленин—Зүүн зүгэй арадуудай үнэн сэхэ хани

ТЕГЕРАН, апрелиин 18. (ТАСС). Агуу ехэ Ленинэй — Зүүн зүгэй арадуудай үнэн сэхэ ханиин дурасхаалые Иранай олониитэ ёһолон хүндэлнэ. Ирантай хани ёһоной харилсаа тогтоохо хэрэгтэ В. И. Ленинэй ехэ үүргэ дүүргэһэн тухай Советскэ Союзтай соёл культурын холбоо байгуулха бүлгэмэй суглаан дээрэ үгэ хэлэхэдээ, энэ бүлгэмэй түрүүлэгшэ генерал Джаханбани тэмдэглэһэн байна.

СССР-тэ һаяхан аяншалһан тухайгаа хөөрэхэдөө, Джаханбани иигэжэ мэдүүлээ. Совет засагай түрүүшын үдэрнүүдһээ эхилэн Ленин Иранда һайн һайхан сэдьхэлтэйгээр, хани ёһоор хандадаг байжа, Иранда хаанта правительствын хүсөөр баадхаһан бүхы тааруугүй договорнуудые болюулһан байгаа.

Мүнөө үедэ СССР-тэ—«Хани ёһоной хүршэ орондо» В. И. Ленинэй түрэһөөр 93 жэлэй ойн тэмдэглэгдэжэ байһан тухай зааха зуураа, генерал Джаханбани иигэжэ хэлээ:

45 жэлэй урда тээ Ленин Россида хаанта правительствые унагаагаад, шэнэ гүрэн байгуулаа һэн. Россида агуу ехэ шэнэдхэлгэнүүдэй хэгдэһэнэй ашаар Европодо гээгдэнги орон байһан Росси богонихон үе саг соо дэлхэйн эгээн лэ хүгжэлтэ ехэтэй оронуудай нэгэн бололсоод байна.

Тэрэ үедэ Ленинэй байгуулһан гүрэнэй бата бэхи байһанда һэжэглэдэг дэлхэйн олонхи оронууд тэрэниие үшөө мэдэрдэггүй байхадань, Иран Ленинэй правительствын хамагһаа түрүүн мэдэржэ, тэрээнтэй дипломатическа, худалдаа наймаанай харилсаа холбоо тогтоогоо һэн гэжэ Джаханбани үргэлжэлүүлэн хэлээ.

Бүхы Индиин ажалшадай конгрессэй Генсоведэй сесси хаагдаба

ДЕЛИ, апрелиин 18. (ТАСС). Бүхы Индиин профсоюзуудай конгрессэй Генеральна Соведэй сесси үсэгэлдэр эндэ хаагдаба. Индиин доторой байдалтай, хүдэлмэришэнэй хүдэлөөнтэй холбоотой хэдэ хэдэн асуудалнуудые сесси зүбшэн хэлсээ. Үдэшэнь Индиин ниислэлэй үйлсэнүүдээр демонстраци болоод, һүүлээрнь митинг үнгэргэгдэһэн байна. Өөһэдынгөө эрхын түлөө шууд сэхээр тэмсэхыень, империалистнуудай һанаашалгануудта һэримжэтэйгээр хандахыень Индиин ажалшадые Бүхы Индиин профсоюзуудай конгрессэй генеральна секретарь Данге митинг дээрэ үгэ хэлэхэдээ уряалаа.

ЭКЕ-гэй XVIII сесси нээгдэбэ

ЖЕНЕВЭ, апрелиин 18. (ТАСС). Европо тушаа ООН-ой Экономическа комиссиин (ЭКЕ) XVIII сесси мүнөөдэр эндэ Нацинуудай ордон соо нээгдээ. Гушан ороной делегацинууд, элдэб уласхоорондын организацинуудай түлөөлэгшэд, ажаглагшад сессиин хүдэлмэридэ хабаадана. Сессидэ хабаадажа байһан Советскэ Союзай делегациие РСФСР-эй Гадаадын хэрэгүүдэй министр М. А. Меньшиков, УССР-эй делегациие— Ю. И. Дудин, БССР-эй делегациие—А. Е. Гуринович гэгшэд толгойлно.

Социально-экономическа ондо ондоо байгуулалтатай Европын гүрэнүүдэй хоорондо экономическа харилсаа холбоо үргэдхэхэ, худалдаа наймаа хүгжөөхэ асуудалнуудые, дэлхэйн арадуудай хоорондоо үгэеэ бүри һайнаар ойлголсодог болохо асуудалнуудые, комиссиин 1963—64 онуудта хэхэ ажал ябуулгын программые, бусад асуудалнуудые сесси зүбшэн хэлсэхэ байна.

Демонстрацинууд болобо

КАИР, апрелиин 18. (ТАСС). Гурбан гүрэниие — ОАР, САР болон Ирагай Республикые нэгэдүүлхэ тухай декларацида гар табигдаһантай дашарамдуулагдан, Каирта үсэгэлдэр үглөөгүүр демонстрацинууд болоо.

БАГДАД, апрелиин 18. (ТАСС). Нэгэдэлгын үдэртэй дашарамдуулагдан, хоёр үдэрэй һайндэр болохонь гэжэ үсэгэлдэр эндэ соносхогдоо.

Ирагай ниислэлэй үйлсэнүүдтэ ябахада баярай дуунууд, националистическэ дуунууд, арабуудай нэгэдэлдэ зорюулагдаһан уряанууд радиогоор дамжуулагдана.

ДАМАСК, апрелиин 18. (ТАСС). Нэгэдэл тухай декларацида гар табигдаһантай дамжуулагдан, үсэгэлдэр эндэ демонстрацинууд болоо.

Гурбан гүрэнһөө федераци байгуулха тухай Каирта гар табигдаһан хамтын коммюникее «түүхэтэ» гэжэ Сириин хэблэл нэрлэнэ.

Кубада авиациин үдэр тэм...

ГАВАНА, апрелиин 18. (ТАСС). Революционно Куба авиациин үдэрые үсэгэлдэр баяр баясхалантайгаар тэмдэглээ. Америкын хүлһэншэдэй хоёр жэлэй урда тээ добтолон ороходо Кубын агаарай-сэрэгэй залуу хүсэнүүд түрүүшынхеэ дайлалдажа, Эхэ оронойнгоо агаарай хилые хамгаалаа һэн.

Авиациин үдэртэй дашарамдуулагдан болоһон баярай ёһолол Сан-Антонио-де-Лос-Баньос гэжэ авиационно баазада гол түлэб үнгэрөө. Плайя-Хирондо добтолгын хэгдэхэһээ хоёр үдэр урид энэ пунктые революцида харша хүлһэншэд Холбоото Штадуудһаа абаһан самолёдуудаараа дээрмэшэн ёһоор бомбодоһон байгаа бшуу.

Кубын пр... Фидель Кастро... сэгтэ хүсэнүүд... лэгшэд, диплом... пусой гэшүүд ... баадалсаа.

Һайндэрэй ... Кастро үгэ хэл... апрелиин 17-до ... болоһон эгээн ... байлдаануудай ... үсөөхэн бүлэг ... огторгойдо илал... гэжэ тэрэ тэмд...

Мүнөө Кубын ... сэй хүсэнүүд м... гэлдэр техникэ... дэнхэй, тэрэнэй ... лон офицернүү... үедэ байлдаһан ... хэлэй дайшалх... хүмүүжүүлэгдэн... Кастро саашань...

Аюулгүйн Соведт...

НЬЮ-ЙОРК, апрелиин 18. (ТАСС). Португалиин зүгһөө хэгдэһэн ээрхэг аашада Сенегалай правительствын хэһэн буруушаалгые хаража үзэхын тулада ООН-ой Аюулгүйн Совет үсэгэлдэр суглараа. Бумак гэжэ һуурин газарые Португалиин сэрэгэй самолёдууд апрелиин 9-дэ бомбодоһон байгаа. Энэ тосхон Сенегалай республикын газар дээрэ «Португалиин» Гвинейн хилэ шадар оршодог юм. Португали колонинуудайнгаа арадуудай эрхэ сүлөөгэй, бэеэ даанхай байдалай түлөө тэмсэлдэ бодоходонь, тэдэндэ эсэргүүгээр хюдалгын дай хэдэг, Африкын хүршэ гүрэнүүд тушаа ээрхэг түримхэй ааша гаргахаяашье сээрлэдэггүй байха юм.

Ээрхэг аашые Португалиин гарган сасуу, Аюулгүйн Соведые дары түргэнөөр зарлаха тухай Сене... тельство эрилтэ... гэжэ тэмдэглэ... негалай эрилтэ... лиин 10-да О... болоһон байгаа... лони ээлэгшэ г... гой талаар өө... бологино Порту... лан үмөөржэ ... бшуу. Порту... тойгоор» ханда... ООН-ой гэшүү... һэдэхэдээ, бар... түлөөлэгшэд е... жэ ороһон бай...

Тиигэбэшье, ... вительствын ... Африкын орон... лэн социалис ... гацинууд е... байна. Тиигэж... нүүд Аюулгүйн... лахые зүбшөөх... һон байгаа.

Хулиан Гримау гэгшэдэ Чехос... байрлаха эрхэ олгоб...

ПРАГА, апрелиин 18. (ТАСС). Хулиан Гримау гэгшэ тушаа франкистска юстициин зэрлиг муухайгаар хандаһыень Чехословакиин бүхы ажалшадай эрид шууд буруушаажа байһыень хараадаа абан, Чехословакиин зохихо органууд ЧСС... эрхэ Хулиан Г... олгохо гэжэ ши... агентство мэд... вакиин Улаан ... гэм ЧССР-тэ е... хыень Хулиан ... дурадхаа.

Япондохи һунгалтануудай даб... дүнгүүд юу харуулнаб...

ТОКИО, апрелиин 18. (ТАСС). Японой нютагай захиргаанай органуудай һунгалтын түрүүшын шатын даб дээрэхи дүнгүүд гаргагдаа. Толилогдоһон мэдээнүүд хадаа һунгалтын үедэ ороной түрүү хүсэнүүдэй горитой амжалта түйлаһые гэршэлжэ үгэнэ. Жэшээлхэдэ, префектуральна суглаануудта коммунис партиһаа һунгагдаһан депутадуудай тоо хоёр дахин олон болоо. Социалис партиһаа һунгагдагшадай тоо мүн лэ олон... Префектуральн... бүхы һууриин ... биие социалис ... Коммунистнууд... листнуудай з... дэһэн хэдэн б... шууд депутад... даһан байха ...

Индонезидэ Калимантан арал дээрэ Советскэ Союзай туһаламжаар тус бүридөө 10 мянган гектар газартай барайгар ургуулдаг хоёр оньһожоруулагдаһан ажахы байгуулагдажа байнхай. Арал дээрэ ерэһэн совет мэргэжэлтэд нютагай зоной дундаһаа бүлэг олон механизаторнуудые бэлэдхэжэ байнхай. Зураг дээрэ: механизаторнуудай һургуулида ээлжээтэ заняти боложо байна. Эндэ 30 тракторист болон комбайнер бэлэдхэгдээ.

ТАСС-ай фотохронико.

Ред...
Ц. Ц. Ц...

Манай адрес, телеф...

АДРЕС РЕДАКЦИИ: г. Улан-Удэ, ул. Л...
ФОНЫ РЕДАКЦИИ: редактора—46-32, зам. ре... ответ. секретаря—27-37, отделов: партийной жиз... —24-74, сельского хозяйства—47-59, советск... и культуры, литературы и искусства—34-05, пр... транспорта, информации—35-14, писем и рабсе... отдел переводов и корректорская—35-05, бухг... Для междугородных переговоров — 16.
Гор. Улан-Удэ, типография Министер... Бурятской АССР.

Н00405.